

DE

ANTIQUA PRUSSORUM REPUBLICA

A primis ejus incunabulis usque ad
An. M. D. XXV, quo Albertus Marchio Brandeburgi-
cus, positus Ordinis Teutonici insignibus, habitu & nomine,
Prussiam titulo Ducis obtinuit.

Consensu Amplissimæ Facultatis Philosophicæ
In Illustri Albertina

sub PRÆSIDIO

M. CHRISTOPHORI Hartknoch/
Passenheimensis Prussi,

Publico Eruditorum examini exposita

Ab

HENRICO FRIDERICO à RIPPEN

Nobili Prusso.

Ad diem Febr.

An. M. DC. LXXVI.

horis locoq; solitis.

REGIOMONTI, EX Typograph. Reichiana.

GENEROSO & MAXIME STRENUO
DOMINO,

D. HENRICO
à **RIPPEN,**

Hereditario, Domino in Perckau
&c. &c.

Patruo suo omni observantiæ cultu atatem
prosequendo

HENR. D. D. RIPPEN

HENR. FRID. à RIPPEN

E XXVI 307 not. Sylho Ibrus

RECIPITUR IN ...

ANtiquam Prussiae Rem-
publ. paucis illustraturi, ut eò distinctius progrediamur, ad quatuor migrationes iam alibi à nobis enumeratas respiciamus necesse est, cum variantibus populis varietur & ipsa Republicae forma. Inter illas migrationes prima fuit migratio *Venedarum* sive *Venedorum* (utrumque enim occurrit apud Scriptores antiquos) qui aliàs dicti sunt *Slavi*: Secunda *Gothorum*, qui fuerunt *Germani*: Tertia *Lithuanorum*: Quarta iterum *Germanorum* sub Ordine Teutonico. Fuerunt quidem plures forsitan migrationes huc in Prussia susceptae, illae tamen quas modò enumeravimus fuerunt praecipuae, quae gentem in Prussia repertam in suam linguam & mores traxerunt; licet negari non possit, succedentes etiam populos aliquando non pertractasse ex moribus populi praecedentis. *Venedi* regionem hanc habuerunt antè Christi nativitate, eorumque populi fuerunt Galindae, Sudeni, Stavani. Vid. Ptolem. lib. III. Geogr. cap. V. fol. 81. seq. *Gothi* itidem antè Christum natum huc sunt ingressi, & tenuerunt partem tantum septentrionalem sive maritimam, *Venedis* adhuc ipsorum tempore partem habitantibus Australem. Hos Gothos etiam post Christum natum hic habitantes Tacitus alijque sub nomine *Aestiorum* describunt. *Lithvani* quo tempore Prussia intravit non una est Authorum sententia. Alij hoc referunt ad tempora Valentiniani I. Imp. ut Erasmus Stella lib. II. Antiq. Boruss. & Albertus Wijuk Kojalowicz

Part. 1 Hist. Lithv. lib. 1. pag. 10. seq. Alij hoc referunt ad initium Sec. VII. ut Alexander Gvagvinus in Descrip. t Prussiae. Nos etiam serius hanc migrationem contigisse credimus. Nam Sec. VI. Theodoricus Rex Gothorum in Italia adhuc Hæstis sive Æstij gratias agit pro succino è Prussia sibi misso, apud Cassiodorum lib. V. Variarum. epist. 2. Jorâ nandes etiam ejusdem VI. Seculi Scriptor Orientalem Vandalæ ripam (forsân etiam in Prussiae nostræ parte Occidentali) Venedos sive Slavos accoluisse testatur lib. de Rebergeticis. Tandem *Ordo Teutonicus* accersitus est in Prussia à Conrado Masoviae Ducè, Lesci Albi Ducis Poloniae fratre, Sec. XIII. Anno 1226. sub Hermanno à Salza quarto Ordinis Teutonici Magistro.

II. De primis autem populis, nempe Venedis & Gothis pauca tantum dicemus, cum obscuræ sint gentium illarum res gestæ, & pauca, imò ferè nulla jam reperiantur earum gentium apud nos vestigia. Venedos inter *Scythas* esse numerandos vix dubitari potest. *Scythas* verò in genere sic describit Epitomator Trogi Justinus: *Nec domus illis ulla, aut tectum, aut sedes est, armenta & pecora semper pascentibus, & per incultas solitudines errare solitis. Vxores liberosq; secum in plaustris vehunt: quibus corijs imbrium hyemumq; causa tectis pro domibus utuntur. Justitia gentis ingenys culta, non legibus. Nullum scelus apud eos furto gravius. Aurum & argentum non perinde ac reliqui mortales appetunt: Lacte ac melle vescuntur. Lana ipsius usus ac vestium ignotus, & quanquam continuis frigoribus utuntur, pellibus tamen ferinis aut murinis utuntur.* Hæc Justinus lib. II. Hist. cap. II. Conf. Herodot. lib. IV. Diodor. Sicul. lib. II. Strabo VI. Mela II. cap. 1. In specie verò de *Venedis* Scythicis gentibus antea Sinum Venedicum i. e. marc

mare Balticum accolentibus, an sint ad Germanos, an ve-
rò ad Sarmatas sive Slavos referendi, dubitabat Tacitus.
Non autem hac de re eapropter dubitabat, ac si negare
voluerit, hos populos originem suam debere Sarmatis (hoc
enim ipsam concessurum fuisse puto) sed quia mores Ve-
nedorum à Germanorum moribus ob vicinitatem non
multum dissimiles esse videbat. Ideò de illis dicit: *Peu-
cinorum, Venedorumq; & Fennorum Nationes Germanis an
Sarmatis adscribam dubito: Venedi multum ex moribus
(Germanorum) traxerunt Nam quicquid inter Peucinos
Fennosq; Sylvarum & montium erigitur latrocinij perer-
rant. Hi tamen inter Germanos potius referuntur, quia &
domos figunt & scuta gestant, & pedum usu ac pernitate
gaudent, qua omnia diversa Sarmatis sunt in plastro equoq;
viventibus.* Lib. de Morib. German. cap. XLVI. Ex his ita-
que cognoscimus Venedos nostros ceteris Sarmatis huma-
nam Societatem magis amasse, & ad Rempubl. constitu-
endam fuisse magis idoneos Qualis autem inter ipsos ob-
tinuerit Respubl. ex allegatis Taciti verbis nondum distin-
ctè colligitur. Propius ad propositum nostrum faciunt ea
quæ de Slavis Vistulæ ripam orientalem tunc accolentibus
i. e. de Venedis tradidit Seculi VI. Scriptor Procopius: *An-
tarum,* ait ille, *Sclavinorumq; Nationes non ab homine ali-
quo uno reguntur: sed AB ANTIQVO plebeja communiq;
libertate vivunt, & idcirco res omnes, quæ vel utiles sint vel
fortè difficiles in commune Consilium deducuntur.* lib. III. de
Bello Goth. cap. VII. p. 542. Imò cum Slavi Vistulam
transgressi multas Germanorum ditiones occupassent, ni-
hilominus quidam ipsorum pristinam retinuerunt Reipubl.
formam. De Lutitijs Slavicis populis Dithmarus Mersbur-
gensis Sec. XI. *Illic,* inquit, *Dominus specialiter non praesides*

ullus. Unanimi Consilio ad placitum suimet, necessaria discen-
zientes, in rebus efficiendis omnes concordant. Lib. VI. Hist.
pag. 136. Imò & aliæ Slavicæ sive Venedicæ gentes, licet
Vistulam transmittentes sibi Ducem migrationis elegerint,
postea tamen aliquoties ad pristinam aliquo modo aspiras-
se libertatem leguntur, ut constat ex Historia Polonorum,
qui defuncto Lecho statim sibi duodecim crearunt Palati-
nos, quod etiam factum est, postquam Venda Virgo seip-
sam in Vistulam amnem præcipitasset. Constat itaque Ve-
nedos Veteres Statum Reipubl. Popularem habuisse.

III. De GOTHORUM tunc temporis hodiernam Pome-
rania partem habitantium Republ. sic scribit Tacitus: *Trans
Lygios Gothones regnantur, paulò jam addictius, quam ca-
tera Germanorum gentes, nondum tamen supra libertatem.
Protinus deinde ab Oceano Rugij & Lemovij: omniumq; ha-
rum gentium insigne, rotunda scuta, breves gladij, & erga
Reges obsequium.* De moribus Germ. cap. XLIII. Æstios
autem (i. e. Gothos jam antiquioribus temporibus in Prus-
siam ex Pomerania transgressos) sic describit: *Dextro
Suevici maris litore Æstiorum gentes alluuntur, quibus
ritus habitusq; Suevorum, lingua Britannica propior, ma-
trem Deum venerantur: Insigne superstitionis formas A-
prorum gestant. Id pro armis omniumq; tutela securum
Dea cultorem etiam inter hostes præstat. Rarus ferri, fre-
quens sustium usus. Frumenta ceterosq; fructus patien-
tius quam pro solita Germanorum iuertia laborant. Sed &
mare scrutantur, & soli omnium hominum succinum, quod
ipsi Glesum nominant, inter vada atq; in ipso litore legunt.
Ibid. cap. XLV. Ex his quidem non apparet, an Æstij cum
Gothis iidem fuerint, alia tamen multa sunt, quæ hoc nobis
pl. nè persuadent. Inter alia & conformitas Religionis Lith-*

vano-

vanorum in Prussia postea habitantium cum Religione Gothorum, quam sine dubio à Gothis & Æstij didicerunt. Quodsi autem Æstij iidem sunt cum Gothis, non est etiam dubium, quin illi eandem Reipubl. formam habuerint. Nempe verisimile est illos initio Regulos suos habuisse, quorum tamen non infinita, sed limitata fuit in suos potestas. Postea dicuntur (forsan cum suis Regulis) ab alijs Gothis in hodierna Svedia habitantibus subacti esse. Vid. Hugo Grotius in Prolegomen. ad Hist. Gothicam, & Vandalicam Procopii aliorumque. Seculo post Nat. Chr. VI. miserunt Æstij ad Theodoricum Regem Gothorum Legatos in Italiam, ex qua Legatione tamen colligi non potest, an habuerint Regem suum, vel etiam plures. Hæstis enim tantum inscribitur epistola Theodorici supra allegata. Erasmus tamen Stella illos dicit habuisse Regulos suos in Sudinia usque ad tempora migrationis Lithvanicæ. Lib. i. Antiq. Boruss. in fin. Sed de his ut obscuris & incertis multa verba facere non attinet: Vid. Olaus Magnus in Hist. Gentium Septentrion. Johannes Magnus in Præfat. ad Hist. Gothorum Sveonumque. Joh. Loccenius in Antiq. Svec. Gothicis.

IV. Quod tertio loco LITHVANOS concernit, illi ab initio populari libertate usi sunt, sed crescentibus inter Lithvanos, veteresque Prussicæ incolas odijs, commodissimum est visum, ut ad unum devolverent Imperium. Reges itaque sibi elegisse dicuntur, nempe *Brutenum* & *Weidewutum*. Widewutus postea decrepitâ iam ætate Prussiam in 12 Ducatus inter filios dicitur divisisse. Nos ut non negaverimus habuisse initio Populos ex Lithvania huc accedentes Ducem aliquem migrationis suæ, illa tamen, quæ postea de Widewuto & Brutenno traduntur, aniles redolent fabulas. Vid.

Erasm. Stella in Antiq. Boruff. & Albert. Wijuk Kojalowitz Part. 1. Hist. Lithv. lib. 1. qui fusè Rempubl. Prussicam ejus temporis describunt. Certum est subsequētib; temporibus Prussos nullum habuisse Regem vel Principem, qui toti Prussiae vel etiam praecipuae ejus parti praeset. Testatur illud Sec. XI. Adamus Bremensis, qui de Prussis verba faciens: *Homines, inquit, caerulei, facie rubea & criniti, praeterea inaccessi paludibus, nullum inter se Dominum pati volunt.* lib. de Situ Daniae pag. 147. Tres autem Ordines hominum in Prussia id temporis fuisse comperimus. *Primus Ordo* fuit *Principum* Prutenorum. Fuisse autem in Prussia Principes non paucos, cum Ordinis Teutonici milites Prussiam infestare coepissent, testantur passim Rerum Prussicarum Scriptores; licet illi Principes non alij fuerint, quam Nobilium potentiores, qui plures subditos, extantioresque sub imperio suo habuerunt vicos. Ejusmodi Princeps fuit Hagel ille, qui tractum propè urbem Dantiscanam possedisse dicitur. Vid. Casp. Schüz lib. 1. Chron. Pruss. fol. 6. Principis etiam alterius cujusdam Samlandis confederati mentio fit apud Schüzium lib. 1. fol. 30. Ex eodem Ordine fuit *Gellens* Princeps, cujus sedes à Cruciferis solo æquata, postea ab iisdem reaedificata, dictaque est *Gellensburg* & tandem *Gilgenburg*. Schüz lib. 1. fol. 38. Soladimistarum quoque Principis meminit Vincentius Kadlubko lib. IV. Chron. Polon. cap. XIX. Praesertim autem in Sudinia ad mare Balticum fuisse plures Principes legimus apud Schüzium, quales fuerunt *Wadole*, *Candigendam*, *Scurdo*. Schüz. lib. 1. fol. 41. & 42. Hos Sudinos Erasmus Stella tum fuisse *αυτόχθονας* i. e. non advenas cum caeteris Lithvanis, sed adhuc ex gente Scandinavica oriundos eosque Regulos sive Principes suos habuisse refert. lib. 1. Antiq.

tiq. Boruff. in fin. Conf. & Hennebergerus in Tract. de Veteri Prussia pag. 18. *Secundus Ordo* in Prussia fuit *Ordo Nobilium*, qui dicebantur *Supani* Henneberg. l. c. quo nomine & Poloni suos olim appellabant Nobiles, ut patet ex Chronico Montis Sereni à Madero edito ad An. 1209. pag. 86. Nobilitatem autem fuisse hic potentem, præsertim apud Sudinos, cognoscimus ex Schüzij lib. 1. fol. 40. & 50. *Tertius* & infimus *Ordo* fuit Plebejorum, quibus etiam aliquando dabatur accessus ad iura Nobilium. Vid. Henneb. l. c. Ex his tribus Ordinibus Comitia celebrata fuisse non legimus, sed quilibet Princeps & potentior Nobilis peculiariter videtur constituisse Rempublicam. Quædam etiam provinciæ planè fuerunt populares. Nihil itaque his gentibus antè ingressum Ordinis Teutonici commune fuisse videtur præter solum Pontificem Maximum *Krive Kriveito*, sedemque ipsius *Romove*. Ingruentibus autem periculis bellicis Respublicæ populares eligere sibi solebant Ducem bellicum, sub cuius auspicijs hostem repellere possent. Qui populus Principem habebat, ille sub Principis sui Imperio bella gerebat. Si singuli populi hosti non erant repellendo, cum finitimis Principibus vel populis consilia conferentes foedus pangebant. Totam aliquando Prussiam ad bellum fuisse excitam asserere non audemus. Imo neque foedus aliquod defensivum inter omnes Prussicas gentes intercessisse colligi potest ex eorum temporum Historia. Quod enim Chronicon quoddam Anonymi MS. habet Ehweitum III. Prussiæ Ducem ex omnibus Provincijs exercitum collegisse tempore Conradi Masoviæ Ducis, hoc ut alijs Chronicis ignotum, ita etiam prorsus fictum existimamus. In singularibus autem gentium Prussicarum Comitijs magna fuit autoritas Weidelottarum, sive Sacerdotum utriusque

usque sexus, quodcunque illi rudi populo syadebant, illud etiam facile persvadebant, adeò ut etiam in manifestam perniciem se præcipitassent Prussi, dummodò Deorum illam esse voluntatem ipsis Weidelottæ sive ipsorum Burti asseverarent. Exemplum nobis refertur à Petro Dusburgio antiquo Historiæ Prussicæ Scriptore de Galindis. Mira foeminarum foecunditate in tantam multitudinem excreverant, ut etiam locus deficeret, in quo sedes suas figerent. Hinc obstetricibus injunxerant ut foemellas statim post partum occiderent. Cum autem his Obstetrices morem non gessissent, omnibus uxoribus suis mammas præciderant, ne liberòs lactare possent. Hac contumelia mulieres irritatæ, fatidicam quandam mulierem sive Weidelottam accedunt, consilium quomodo illatam sibi injuriam ulcisci possent rogantes. Illa convocatis omnibus Galindis, hoc sibi à Dijs revelatum esse pronunciat, Deorum hanc esse voluntatem, ut omnes Galindi inermes Christianorum Provincias depopulentur. His auditis Galindi in Masoviana irrumpentes prædas agunt: Sed Christiani turbam inermem adoriuntur, tantamque stragem edunt, ut vix nuncius cladis illius superesset. Henneb. in Commentar. ad Tabulam Prussicæ Geographicam, sive in Chron. fol. 135.

V. Verum ulterius progredi, & inquirere placet, quisnam fuerit *finis* Reipublicæ Prussicæ tempore Lithvanorum: Certum enim est, alias Respublicas respicere *honestum*, verasque sectari virtutes: alias verò omne studium collocare in *potentia & gloria bellica*: alias iterum in *operibus & divitijs* congerendis: alias tandem in sola *voluptate* Summum bonum collocare. Jam primò quod Prussii Veteres pro fine Reipublicæ suæ non constituerint *divitias*, hoc facile apparet ex paupertate illius gentis, ex victu etiam

am & amictu vilissimo alijsque institutis. Quod *viſtum* ipſorum attinet, docemur à Scriptoribus noſtris elixarum carniſum apud ipſos nullum fuiſſe uſum: *Terram etiam veteres Pruſſi minimè excoluere, vel ob ignorantiam rei ruſtica, vel ne bonitate ſoli deprehensâ & ipſi finitimorum metui obnoxij fierent, indeq; eliminarentur, vel quod viſtum è terrâ naſcentibus nondum novere*, ait Eraſmus Stella lib, 1. An. iq. Boruſſ. Quod *viſtum* è terrâ naſcentibus neſciverint, teſtatur exemplum illud, quod varij Scriptores referunt de Legatiſâ Veteribus Pruſſis ad Cruciferos Balam miſſis. Hi enim cum vidiffent Cruciferos lactucam & alia olera comedentes, renunciarunt ſuis, ſe cum Cruciferis bella gerere non poſſe, cum illi jumentorum inſtar etiam gramine *viſitare*, inque Sylvis ipſis vitam ſuſtentare poſſint. Henneb. de Vet. Pruſſia & alij. *Potus* ipſorum fuit aqua, lac equinum, & ſanguis jumentorum, ut teſtatur Scholiaſtes Adami Bremeniſis ad pag. 150, num, 87. Idem habent Johannes Dlugoffus lib. II, Chron. Polon. ad An. 997 fol. 115. Eraſm. Stella lib, 1. Antiq. Boruſſ Ordens Chronif fol. 29. b. Henneb. & alij. Poſtea etiam uſus invaluit cereviſiæ & mulſi. Martin. Cromer. lib. III, fol. 443. in Corp. Hiſt. Polon. Imò poſtremis temporibus in ſacris ſuis nullo ferè potu alio, quam cereviſiâ uſi ſunt Pruſſi, ut ſatis apparet ex Diſſertatione noſtra de Idololatria Veterum Pruſſorum. Nec pretioſior fuit ipſorum *veſtitus*. Videlicet utebantur tunicis brevioribus, panno ex cruda lana conſectio: tuniçæ illæ, aut hic in Pruſſia conſiciebantur, aut etiam (præſertim invaleſcentibus navigationibus) ex Germania navibus huc afferebantur. Teſtatur hoc Adamus Bremeniſis l. c. Foemina Pruſſicæ lineas habebant tunicas. Eraſm. Stella lib. 1. Antiquitat. Boruſſ. *Calcei* Pruſſorum

erant ex alburno (i. e. ex mollissimâ illâ arboris parte quæ est inter corticem & lignum) quales adhuc hodiè apud Lithuanos conficiuntur, aut etiam fuerunt ex erudo corio confecti. Non dubitandum tamen est, quin honestiores & nobiliores Prussi usi etiam sint vestibus ex preciosioribus pellibus confectis, quarum hic copia magna fuit. Audiamus Adamum Bremensem: *Aurum, ait ille, argentumq; pro nihilo ducunt, pellibus abundant peregrinis, quarum odor nostro orbisethiferum superbia venenum propinavit. Et illi quidem ut sterora hac ad nostram forte habent damnationem, qui per fas nefasq; ad vestem anhelamus marturânam, quasi ad summam beatitudinem. Itaq; pro lancei indumentis, qua nos dicimus Paldones, illi offerunt tam preciosos martures.* In lib. de Situ Daniz & reliquarum Septentrionalium Regionum Num. LXXVII.

VI. Deindè *Virtutem* veram Prussos veteres non quæsiisse, aut quærere non potuisse satis docet ipsorum barbaries, qua impediti virtutem veram perfectè non agnoverunt. Quamvis solo naturæ ductu multas etiam excolerint virtutes, ita ut multis politionibus gentibus palmam præripere possent. Laudat in ipsis Adamus Bremensis humanitatem, quâ complecti solebant in mari periclitantes & à piratis infestatos: Laudat etiam in iisdem avaritiæ fugam, & multò plura laudabiliora de ipsis dici posse affirmat, si solam Christi fidem amplecterentur. l. de Situ Dan. p. 147. c. 6. f. Stella l. 1. Antiq; Hospitalitatem Veterum Prussorum omnes Scriptorum nostri deprædicant. Nemini enim hîc licuit officinam stipem emèdicare, sed ditiores pauperibus abundè cibum subministrabant: præsertim autem liberalitatem suam exercebant in eos pauperes, qui hospitem nomine proprio compellare poterant. Credebant enim hoc ipsis à Dijs fuisse revelatum. Henneb. de Vet. Pruss. pag. 19.

Non

Non minorem laudem meretur ipforum in facinorosos rigor. Homicidas illi capitali supplicio afficiebant. Si quis Weidelottam sive Sacerdotem interfecisset, hunc interficiendi potestatem habebant omnes interempti cognati. Henneb de Vet. Pruss. pag. 17. b. seq. Ex Grunov tract. 3. cap. 3. Fur primum virgis caedebatur, si verò iterum in furto esset deprehensus, tum fustigabatur. Tertium in furto deprehensus, canibus obiciebatur devorandus. Schüz I b. 1 fol. 3. b. Henneb. de Vet. Pruss. pag. 18. Adulteri comburebantur, cineres verò combustorum in publicam spangebantur viam, neque liberis ipforum ad sacrum Weidelottarum Ordinem patebat accessus. Henneb de Vet. Pruss. pag. 17. b. His tamen non obstantibus veram illi virtutem non sunt sectati, quod manifestè apparet ex humanis victimis, quas Dijs suis immolabant, ut & ex alijs barbarè factis. Ut alia præteream, illud certè immanem redolet barbariem, quod servos debiles, claudos vel senio confectos soliti sint ex arboribus suspendere, ne gratis ipsis victum subministrare cogerentur. Schüz lib. 1. fol. 3. b. Permissi etiam Weidevutus filijs, ut parentes ob ætatem aut morbum labori jam impares strangulatione è vivis expungerent, atque ita sese & domum impensis inutilibus expedirent. Alb. Wijuk Kojalowicz. Part. 1. Hist. Lithv. lib. 1. pag. 18.

VII. Porro primis à suo in Prussiam ingressu temporibus Lithvani non quæsierunt etiam *laudem bellicam*. Gens enim fera & Sylvestris ad justum bellum gerendum minus idonea fuit. Nullus tum apud Prussos erat armorum usus, sudibus vel fustibus tantum oblongis plumbo infuso rigentibus hostes adoriebantur, habebant etiam alios fustes breviores eadem ratione plumbo infuso graves, qui-

bus eminus hostem petere solebant. Henneberg. de Vet. Pruss. pag. 20. Postea verò bello à Polonis aliquoties petiti, arma etiam sibi compararunt, quibus etiam successu temporis ad eò asseverant, ut postremis temporibus bellicam gloriam unicè quæsisse videantur. Hinc etiam varia apud ipsos instituta bellica fuisse legitimus. In bellum profecturi Ducem sibi strenuum eligebant, quales sub ingressum Ordinis Teutonici fuere *Pyopso* Ermelandensium Dux apud Schütz fol. 20. med. Scumandus Dux Sudinorum. Schütz. lib. 1. fol. 41. & alij. Tum capiebant ab hostibus hominem, cujus pectus Summus ipsorum Sacerdos Crive Criveito, captandi ex sanguine profuente ominis causa, aperiebat Henneb. de Vet. Pruss. p. 20. In ipso bello id agebant, ut hostem insidiosè circumvenirent. Testatur id de Prussis Vincentius Kadlubko, cujus hæc sunt verba: *Intrepidi (Poloni) bellum quarunt: diu quæsitum nusquam reperiunt, cunctis hostium (i. e. Prussis) in delubris ac speluncis delirescentibus, non tam timoris pusillanimitate, quam cautele industriâ. Sicut enim in arte exercitatissimi, sed in plano nulli, plus arte, quam viribus, plus audaces temeritate, quam animi virtute.* Hæc Kadlubko lib. IV. Chron. Polon. cap. 19. Conf. lib. III. Epist. 31. pag. 375. Callidum ipsorum in excogitandis artibus bellicis ingenium elucescit tum ex alijs, tum ex illa clade, quam Polonis intulerunt sub Boleslao Crispo Duce. Vid. Vincent. Kadlubko lib. III. epist. 31. pag. 374. seqq. Neugeb. lib. III. pag. 107. seq. In defensionibus castellorum solebant Vet. Prussi insignia sua munimentis infigere, ut ab hostibus conspici possent, ut factum est in defensione arcis Slemmo, quam Pipinus Prutenorum Dux in lacu condiderat. Habuerunt autem Prussi in insignibus suis duas coronas sibi invicem oppo-

oppositas. Vid. Thomas Waiffeijus in Chron. Pruss. sub
Conrado Landgr. Hassiæ Ordinis Teutonici Magistro. Si
victoriam ab hoste reportarunt, captivis omnibus trucidatis,
prædam in quatuor partes partiebantur. Prima Dijs,
Secunda Kyrwaytæ & Weidelottis, tertia amicis & vicinis
consecrabatur, quartam autem ipsi inter se dividebant. Hen-
neb. de Vet. Pruss. pag. 21. Ex hostibus primum aliquem
Ducem captum eò modò Dijs suis immolabant: Nempe
solebant ipsum loricâ & armis consuetis indutum proprio
equo imponere, & pedibus equi ad diversas arbores alligatis
comburare. Ordens Chron. fol. 110. Si plures
essent ex primarijs captivis, forte designabatur Dijs immo-
landus. Henneb. de Vet. Pruss. pag. 8. b.

VIII. Tandem restat ut videamus, an Prussi illi gentiles
à Lithvanis oriundi *voluptatem* pro fine Reipubl. suæ ag-
noverint. Posset quidem hoc alicui improbabile videri,
gentem illam in tantâ paupertate & morum asperitate vo-
luptates potuisse sectari, præsertim cum ex superioribus con-
stet, victum eorum fuisse simplicem & minimè delicatum.
Nos tamen non dubitamus, quin primis ab ingressu in Prus-
siam temporibus, Lithvani, brutorum instar ad saginam
ventris abjecti, voluptatum illecebras sibi sectati. Nam quod
terram non excoluerint, causa fuit (præter supra assigna-
tas) ipsorum ignavia. Ebrietati quoque, si ulla gens aliâ,
maximè fuerunt dediti, adeò ut nullum se officium in ami-
cum & hospitem crediderint contulisse, si ebrium illum non
viderent. Johan. Dlugoss. lib. 11. Hist. Pol. fol. 115. Fue-
runt autem non viri solùm ebrietati dediti, sed etiam foe-
minæ. Dlugoss. l. c. Cromer. lib. III. fol. 443. Henneb. de
Vet. Pruss. p. 19. a. Exemplum hujus rei habemus apud
Hennebergerum, qui aliquando decem mulieres Sudavicas
uno

quo tempore integrum dolium cerevisiæ exhaustisse refert,
in Chron fol. 448. Imò potu sanguinis equini illos in-
ebriari solitos, testis est Scholiastes adami Bremensis l. c.
Solebant etiam Prussi balnearum usu penè quotidiano las-
situdinem labore vel intemperantia & ebrietate contractam
depellere, indeque excelsa corpora aqua immergere
aut abluere. Dlugoss. & Cromer. ll. c. c. Porro & ex alijs
finem hunc Reipubl. Prussicæ Veteris cognoscimus. Non
enim ut Germani antiqui unâ uxore fuerunt contenti, sed
licuit ipsis plures sibi adjungere. Quidam enim dicunt nul-
lum fuisse finitum uxorum numerum, sed licuisse ipsis tog
uxores ducere, quod emere & sustentare potuerunt, quas
deindè ancillarum loco habebant. Dlugoss. l. c. Matth. à
Michov. lib. II. Chron. Polon. cap. VIII. fol. 26. Cromer.
lib. III. fol. 443. Idem in quibusdam Chronicis Prussicis
asseritur. Schuz fol. 3. b. Alij tres tantummodo uxores
potuisse sibi Prussos emere, sibi que adjungere asserunt,
quibus alternatim usi esse dicuntur, & quidem vel in pue-
blico. Henneb. de Vet. Pruss. pag. 16. Alij à Weidewuto
monogamiam fuisse institutam asserunt, ut Martinus Muri-
nius in Chron. Pruss. cap. II. pag. 3. fin. Alb. Wujuk koj-
lowicz Part. I. Hist. Lithv. lib. 1. Quæ forsan ita concilia-
ri poterunt, quod antiquitus hoc fuerit institutum, postea
verò fuerit neglectum, ita ut potentiores ducerent uxores
quot vellent, alij autem plebeji definitum numerum exce-
dere prohiberentur. Inter illas plures uxores una hono-
rator erat, præsertim si ex genere Scandinavico sive Go-
thico fuerat oriunda. Henneb. de Vet. Pruss. pag. 16. Nor-
veream apud ipsos licebat uxorem ducere, Henneb. pag.
17. quod ipsum & de Samogitis refert Matth. à Michov.
lib. IV. cap. XLV. Præterea Vidua quæ nullos habebat li-
beros,

beros, eo usque ab adolescentibus invisebatur, donec filium aut filiam peperisset, & tum in Sacrum Ordinem recipiebatur, ut fieret Weidelotta. Henneb. pag. 17. Viri defunctas uxores tantum per ostidium lugebant. Idem l. c. Tandem quæ uxor nolebat cum Viro cohabitare, poterat ad vivicomburium condemnari, ejusque sorores omnibus contemptui & ludibrio erant, ex eâ ratione, quod non docuerant sororem Dijs & Viro obedire. Henneb. l. c. Ex quibus jam manifestum est finem illius Reipubl. fuisse *Volutatem*, nisi quod postremis temporibus *laudem* etiam *bellicam* coeperint affectare.

IX. Sed accedamus jam ad ultimam GERMANORUM migrationem. Cum Sec. XIII. Prussi Veteres continam sibi Masoviam continuis excursionibus infestarent, & *Conrado* Duci Masovix nulla spes superesset auxilij à Duce Polonix impetrandi, instituit ille primò Ordinem *Fratum*, ut dicebantur, *de Dobrin*, svasu Christiani Monachi Ordinis Cisterciensis & postea primi Prussorum in tractu Culmensi Episcopi (Hunc enim Episcopatum *Conradus* à Cruciferis postea adjutus instituisse fertur. Vid. *Cromer.* lib. III. fol. 434. *Stanisl. Lubienski* in *Vita Viti Episcopi Ploccensis* fol. 336. *Operum. Neugeb.* lib. III. *Hist. Polon.* pag. 130.) Magister hujus Ordinis fuit constitutus quidam *Bruno*, à Christiano investitus. Fratres illi assumpserunt regulam fratrum Ensisferorum in Livonia. Vid. *Thom. Waiselius* in *Chron. Pruss.* pag. 47. & alij. Polonici Scriptorum referunt fratrum horum Ordinem non fuisse à *Conrado* institutum, sed ex Livonia in Prussiam evocatum. Vid. *Johann. Diugoff.* lib. VI. ad An. 1224. *Matth. à Michovia* lib. III. cap. XXXIII fol. 86. Sed cum neque in his præsidij quicquam invenisset *Conradus* Masovix Dux, *Ordinem Teutonicum S.*

Maria ejusdem Christiani svasu evocavit, cui tum præerat *Hermannus à Salza*, quartus in Ordine Magister post primum *Henricum à Walpos*, Eâ verò Lege evocatos fuisse Fratres Ordinis Teutonici refert *Cromerus* Episcopus *Warmiensis*, ut, ubi Prussos devicissent, Culmensem ditionem Polonis redderent; cætera verò, quæ de barbaris cepissent arbitrio bonorum viroꝝ ex æquo cum Polonis partirentur. lib. VII. de Ortu & Reb. gest. Polon. circa fin. fol. 580. Cum *Cromero* facit & *Author* Chronici Prussici, quod *Wolfgangus Dietmarus Typographus Elbingensis* edidit, in *Hermannò à Salza*. Quidam autem ex Scriptoribus nostris negant tam duras Ordini Teutonico fuisse præscriptas condiciones. Vid. Chron. Ordinis fol. 35. a. Schuz. lib. I. fol. 17. Quoddam etiam Chronicon MS. concedit ejusmodi pacta inter *Conradum* & Ordinem Teutonicum fuisse inita, *Conradum* tamen ante mortem Cruciferos ab horum Pactorum religione absolvisse refert. Forſan dicere possemus, Pacta illa, quorum *Cromerus* mentionem facit, non fuisse cum Ordine Teutonico, sed potius cum Fratribus de *Dobrin* antea institutis inita, quibus Fratribus (si vera est Scriptorum Prussicorum relatio) *Conradus* ipsorum Fundator facile potuit adeo duras præscribere Condiciones. Nobiscum facit etiam *Petr. Dusburg.* cujus nobis, dum hæc scribimus, facta est copia.

X. Sed libet etiam paucis in *prima Ordinis Teutonici primordia* inquirere, antequam ad alia progrediamur. Scriptorum Prussici sequenti modo rem illam enarrant. Circa An. 1189. Cum in terra S. obsidio *Ptolemaidis* sive *Accona* (quæ Germanis dicitur *Akers*) protraheretur. & multi Christianorum milites ex dysenteria laborarent, multi quoque à Saracenis urbem defendentibus vulnerarentur, Cives quidam *Lubecenses* & *Bremenses*, qui navibus eò venerant, Chri-
stia-

Christianis auxilio futuri, velis navium in terra expansis, papilionibusque erectis milites ægros colligebant iisque quæ ad sanitatem recuperandam faciebant largè subministrabant. Dux Germanici Exercitus in oppugnatione illa fuit Fridericus Dux Sæviæ filius Friderici I. Imperatoris, qui pium clavium horum institutum conspicatus, communicato cum cæteris Principibus (quorum tunc magnus in castris Christianorum erat numerus) consilio, Ordinem Teutonicorū Equitum institui suadet, qui curam Pauperum in Terra S. degentium gererent, & Christianos contra Barbaros tuerentur. Re ab omnibus probatâ, conceditur Equitibus illis recens institutis ex Henrici Regis Hierosolymitani largitione Domus Hospitalis Hierosolymis, quæ domus S. Mariæ dicebatur. Mittuntur etiam statim ad Imperatorem petaturi, ut Ordinem hunc confirmaret, Privilegijs ornaret, Pontificem etiam Rom. rogaret, ut suo quoque calculo eundem faceret ratum. Et sic confirmatus est Ordo ille ab *Henrico VI. Imp. & Cælestino III. Papa Romano.* Exigua hujus Ordinis, ut rerum omnium, fuerunt initia. Ab initio enim 40. tantum Equites in Ordine fuerunt numerati, quorum primum Rex Hierosolymitanus, secundum Fridericus Dux Sæviæ, alij reliquos usque ad quadragesimum crearunt. Patriarcha verò Hierosolymitanus eos investivit in castris ad Acconam. Ex his quadraginta deinde in Magistrum sive Ordinis illius caput à Friderico Sæviæ aliisque Ducibus electus esse dicitur *Henricus Walpot von Passenheim.* vid. *Petrus à Dusburg, fol. 9. Item Regula Fratrum Ordinis in Præf. J. Funccius in Comment. ad lib. X. Chronologiæ suæ ad An. 1189. Schuz. lib. 1. Chron. Pruss. fol. 15. & in Catalogo Magistrorum Chronicis præfixo & alii. Eodem modo Ordinis hujus originem exponit Henricus Bærgertus in No-*

tis ad lib. III. Arnoldi Lubecensis cap. xxxvi. Sed his c.
trariatur authoritas Jacobi de Vitriaco, qui circa eadem tem-
pora Episcopus fuit Acconensis, hystoriamque suam usque
ad An. 1218. perduxit. Hic enim Ordinem Teutonicum
in ipsa urbe Hierosolyma coepisse refert: Cum civitas san-
cta, ait Jacobus de Vitriaco, post predictam ejus liberatio-
nem habitaretur à Christianis & multi ex Teutonicis causa
peregrinationis pergentes Hierusalem linguam Civitatis
ignorarent, inspiravis divina Clementia cuidam honesto &
religioso Viro Teutonico, qui in civitate cum uxore sua mor-
rabatur, quatenus quoddam Xenodochium de bonis suis con-
strueret, in quo pauperibus & infirmis Teutonicis hospitali-
tatem exhiberet. Confluentibus autem ad ipsum ratione com-
mercij linguae & non sibi idiomatis de gente illa multus pau-
peribus & peregrinis de consensu & voluntate Domini Pa-
triarchie quoddam oratorium composuit juxta predictum
Hospitale in honore beatae Dei genitricis Mariae. Longo au-
tem tempore in magna paupertate tam de bonis suis quam
de his quae colligebat ex fidelium Eleemosynis pauperes in-
firmos procurabat. Quidam autem & maxime de gente
Teutonicorum predicti viri charitatem & meritum atten-
dentes omnibus renunciantes se & sua Deo & predicto Ho-
spitali tradiderunt ministerio pauperum, deposito seculari
habitu voto se adstringentes: Procedente autem tempore
cum non solum de inferioribus, sed de Equestri ordine & de
Nobilibus Alemannia Viri Deo devoti predicto Hospitali
se se voto obligassent, paupertatem voluntariam & abjecti in
Domus Dei esse magis quam habitare in tabernaculis pecca-
torum eligentes; visum est eis Deo gratum esse & acceptum
& magis meritoriam, non solum pauperibus infirmis servi-
re, sed in super animas suas pro Christo ponere, & ab inimi-

*is fidei Christiana Terram sanctam defendendo Christo
tam spiritualiter quam corporaliter militare Unde regu-
lam & instituta fratrum militia Templi ita susceperunt,
quod opera pietatis & Deo amabilem hospitalitatem non re-
liquerunt. Hæc ille lib. 1. Hist. Hieros. cap. LXVI. Eadem
habet Marinus Sanutus Torfellus Patricius Venetus lib. III.
Part. VII. cap. III. Describunt hi posthæc expugnationem
Accōnæ, sed nullam faciunt mentionem Ordinis instituti.
Vid. Jac. à Vitriaco ultimis capitibus libri primi, & Sanu-
tus Lib. III, Part. X. Conf. & Polydor. Vergil. lib. VII. de
Inventorib. rerum cap. V. & Jac. Gretserus Tom. II. de
Cruce lib. II. cap. xvi. Alii adhuc aliam hic foveant sen-
tentiam, qui in ipsa urbe Acconensi putant Ordinem hunc
institutum esse, post ejusdem expugnationem, ut ex tem-
pore ab ipsis annotato colligere licet. Nam Siffridus Pre-
sbyter Misnensis in Chron. ad An. MCCXII. dicit: *In Ac-
carone (Accone) capti Ordo fratrum Teutonicorum.* Inter
Scriptores Germanicos à Pistorio editos fol. 694. Author
Compilationis Chronologicae apud eundem Pistorium ini-
tium Ordinis hujus refert ad An. MCC. fol. 738. Paulus
Langius in Chronico Citizenensi refert hoc ad An. MEXCV.
Ptolemais autem jam antea Anno videlicet MEXCI. Sara-
cenis erepta est. Nos hinc Jacobo de Vitriaco & Marino
Sanuto ferè ad stipulamur, quorum ille circa eadem tempora
Episcopus fuit Ptolemaidis, quæ & Accona dicebatur. Nisi
illas sententias ita conciliare velimus, ut dicamus, Ordinem
hunc Hierosolymis coepisse; in expugnatione verò Acco-
nensi confirmatum esse; in Urbe tandem Acconensi ma-
xima incrementa sumpsisse, ita ut jam expeditiones pu-
blicas contra hostem suscipere posset. Hinc itaque alij
initium Ordinis referunt ad prima ejus incunabula, alij ad
illa*

illa tempora, quibus confirmatus est, alij tandem ad illa tempora, quibus toti ferè Europæ innotuit.

XV. Jam ad ipsa Fratrum Ordinis Teutonici instituta, eorumque deindè Rempublicam aecedemus considerandam. Magnam autem eorum partem cognoscere possumus, primò ex *Regula* Ordinis, deindè ex *Legibus* Ordinis, tertio ex *consuetudinibus* Ordinis, & tandem ex specialibus quorundam Magistrorum *Legibus*, quæ omnia reperimus in aliquot Codicibus MSS. in Bibliotheca Electorali asseruatis. Quamvis negari non possit, Fratres hos multa contra Regulam, & alia Ordinis instituta, posterioribus temporibus fecisse. Primò autem enumerabimus ea, quæ totum Ordinem concernebant. REGULA Ordini huic à Celestino III. Pontifice data, fuit S. Augustini, ut Fr. Menenius in Delic. Equestr. Funccius in Chronol. & alij testantur. Secundum hanc Regulam omnes Ordinis huius fratres *calibem agebant vitam*. A Colloquijs etiam cum mulieribus, præsertim junioribus, abstinere iuebantur. Imò neque propriam Matrem vel sororem ipsis osculari licebat. in Regula Num. xxvii r. Ad seruitia tamen domestica quædam mulieres admitti permittuntur in Reg. Ordinum xxxi. Vovebant etiam *paupertatem*. Qua de causa fratres Ordinis nihil proprij secundum regulam possidere poterant, nisi ipsis id à Magistro, alijsve Superioribus fuisset concessum. Vid. Regula Ordinis num. 1. Leges Ordinis num. V. seq. Leges Conradi ab Erlichshausen pag. 109. & 110. Indè etiam cistas suas obserare prohibebantur ne quis pecuniam ipsos occultare suspicaretur. Reg. Ordinum. xxi. Quæ igitur possidebant, illa possidebant *communium nomine Ordinis & Capituli*, idque ob Ægrotos, Pauperes & Ordinis Equites sustentandos. Reg. Ord. num. II. Mitti
etiam

etiam in Regula permittuntur, qui eleemosynas colligant ad
ægros curandos num vi 1. Vovebant porro *obediens-*
iam, ut ex eadem Regula apparet. Præterea de *pietate* i-
psorum multæ etiam leges reperiuntur. Primus enim Or-
dinis hujus Magister instituisse dicitur, ut fratres singulis
diebus noctibusque ducenties Orationem Dominicam,
Symbolum Apostolicum & Salutationem Angelicam di-
cerent. Vid. Reg. Ord. num. VIII. Henneb. in Chron. fol.
362. Thom. Waissel. p. 42. Dicitur quoque constituisse
ut fratres Laici punirentur tantum ab eo, qui secundus es-
set à Magistro: Sacerdotes verò ab ipso Magistro, & qui-
dem occulte, nisi facinus enorme publicam exigeret pœ-
nam. Henneb. & Waissel. ll. ec. Vid. de pœnis fratrum
plurima, in Legib. Ord. num. xxxi & 1. seq. Septies quoque
fratres quotannis iussi sunt sacrâ synaxi uti (1) die Viridi-
um (2) Festo Paschatos, (3) Festo Pentecostes. (4) Fe-
sto assumptionis B. Virginis (5) die omnium Sanctorum.
(6) Festo Natalitiorum Christi (7) Festo Purificationis
Mariæ. Vid. Regula num. ix. Huc etiam illud pertinet,
quod à Conrado à Feuchtwangen constitutum est, ut cel-
la fratrum semper paterent, p. 78. b. Id enim factum est
eo fine, ne quid mali in occulto fratres designare possent.
Conf. & p. 76. VESTIS fratrum hujus Ordinis fuit *palli-*
am album cruce nigrâ insignitum. Interiorem ipsorum *tun-*
icam fuisse *nigram*, testatur Polyd. Vergil. lib. VII. de in-
vent. ter. cap. V. Singuli fratrum habere poterant *duo in-*
dusia, duas vestes interiores, duo paria caligarum, tunicam,
sappam, unum vel duo pallia &c. Consuetud. Ord. Num.
xxxvi. Conf. Regula num. xi. *Calcei* ipsorum erant sine
ullo ornamento. Reg. n. xi. Conf. Leges Contr. ab Erlich-
hausen pag. 112. *Arma auro* vel *argento* decorata fratr bus

non concedebantur. in Reg. n, XXI 1. Deinde Franc.
Menenius notat fratres Sacerdotes Ordinis huius facultatem
obtinuisse, *ut sacra in armis facere possent, adeò ut de
ijsdem verè dicere liceat, quod Rodericus Archiep. Toletanus
de suis proait Equitibus: Qui laudabant in Canticis,
accincti sunt ense &c.* in Delic. Equestr. p. 35. seq. Sacerdotes
hi tondebant barbas suas, quod tamen reliqui Equites
facere prohibebantur. Vid. Reg. num. XI 1. & Leges
Conradi ab Erlichshausen. p. 112. b. Utebantur porro fratres
omnes lecto stramentitio, Concessum tamen ipsis erat
unum cervical. Leges Ordinis num. 1. p. 41. Reg. num.
XI. **CONDITIO & STATUS** fratrum fuit, ut essent *No-
biles & quidem Germani*. Hoc tamen in Prussia non adeò
strictè fuit observatum. Nam Sigefridus à Feuchtwan-
gen XII. Magister Ordinis admisit etiam plebejos, dum-
modò essent integræ famæ. Henneb. in Chron. fol. 281.
Neque illud quod de Natione Germanica diximus adeò
religiosè observabatur. Nam Scumandus Dux Sudinorum,
susceptâ religione Christiana, factus est frater Ordinis. Schuz.
lib. 1. fol. 41. De Polonis postea dicemus. **ÆTAS** quo-
que Fratrum cognoscenda nobis est. Videlicet nemo re-
cipiebatur in Ordinem antè 14. annum ætatis. Qui pueri
proprio motu Ordini se tradebant, educabantur à fratribus
usque ad perfectiorem ætatem, indè interrogabantur, utrum
vellent Ordini nomen dare necne? Regula Num. xxx. *Corporis
integritas* etiam in fratribus in Ordinem recipiendis require-
batur, quæ fermè omnia cognoscimus ex ritu investiendi
Fratres, ut & ex ipsorum juramento. Describuntur hæc
nobis in Regula Ordinis his verbis: *Wenne der Meister
und die Brüdere das zu Rate werdent, das sie entpian
wollent Brudere zu ir ordene / so suln sie senden einen
Brud*

Bruder zu jenen/ die da Brudere wollen werden uß dem
Capitel/ der sie lere alsus. Alle sie kumen in den Cap
ittel/ daz si kumen vur dem Meister/ oder vur dem der
den Capitel heldet/ unde in bitten durch G D it / das er sie
entfa zu dem Ordene ir sele zu behaldene. Und sal in
der Meister antwurten; Die Bruder haben uwer bete er
höret/ ob ir nicht an u hat der Dinge die wir uch vras
gen sullen-- ob ir uch in de keinen Orden verlobet habet.
Oder de keinem Wibe von de keinem Gelübde gebunden
sit. oder de keines Herrn eigen sit/ oder de keine Schulde
sit. oder de keine Rechnungge sit schuldec zu tunc/ davon
der Orden möchte bekümbert werden. oder de keine vera
holne iuche habet/ unde were dirre Dinge de keinez/ der
wir uch vorgeleget haben an uch. Unde saget ir uns das
nicht/ unde wurde wir es gewar hienach innen/ so ennoch
tet ir unser Bruder nicht sin/ unde hettet den Orden ver
loren. Si dicebant recipiendi se ab his omnibus liberos
esse, proponebantur ipsis sequentes conditiones: Das sie
den siecken globen zu dienene/ und daz H. Lant zu schir
mene. Und andere Land die daz zu gehorent vor den Dien
den Gotes/ als verre so man sie heizet. Ob sie de kein
Ampt kunnen/ daz sulu sie dem Meister sagen/ unde das
üben nach sinem Willen/ und nach ir macht. Sie sulu
auch globen zu heine den Capittel/ und des Meisters heim
lich Rat. Unde nicht zu varene von dißene Orden/ ane
Durloub zu einen andren Lebene. His à Recipiendis ap
probatis, dies ipsis probationis concedendi erant, si vero
Ordinem statim suscipere volebant, jubebantur digitis li
bro impositis iurare: Ich en heize unde gelobe Ruchheit
mines Libes/ unde ane Eigenschaff zu sine und gehorsam
Gote und S. Marien/ unde uch Meistere diß Ordens
des

des dütſchen Hauſes und unren Nachkommen/ nach der Re-
geln und der Gewohnheit des Ordens des dütſchen Hu-
ſes. Daß ich euch Gehorſam will ſin biß an minen Tod.
His peractis ſacra ſynaxi utebantur, veſtemque Ordinis à
Magiſtro vel alio fratre accipiebant. Additur deinde in
Regula. Den Brudern die man empfet zu dem Ordene
dene ſal man geloben Waſſer unde Brot/ unde albe Clei-
dere/ und das ſal man geben den Bruderen/ die ir Ampt
nicht wollen üben/ alſo lange biß daß ſi uß gerne üben &c.
Hec in Regula num. xxv i i i. Schüzius in *Chronico Pruſ-*
ſiæ paulò aliter hæc recenset, quæ tamen brevitatis cauſa
cogimur omittere. Vid. Schüz. lib. 1. fol. 15. **INSIGNIA**
Ordini Cœleſtinus III. P. R. dedit, crucem nigram in campo
albo. Johannes verò Rex Hieroſolymitanus hoc inſuper
adjecit, ut liceret Ordini *crucem auream* cruci nigræ à Pon-
tificæ conceſſæ inferere. *Waiffel pag. 39. & 45.* His *Fride-*
ricus II. Imp. adjecit Aquilam nigram in campo aureo
Waiffel. pag. 46. Tandem *Ludovicus IX. Rex Galliæ à*
Bello ſacro reverſus, auxit hæc Ordinis Inſignia 4. lilyis,
ſub Conrado Lantgravio Haſſiæ quinto Ord. Teut. Magiſtro
An. 1250. d. 20. Aug. Waiffel. pag. 76. Ita verò *Magiſtri*
his inſignibus utebantur, ut ſinguli ſuæ familiæ inſignia
ipſis conjungerent, uti videre licet in Chron. Waiffelij ali-
isque MSS. **SIGILLUM** quod Ordini dedit *Otto à Car-*
pen II. duſ Ord. Magiſter, ſic deſcribunt *Hennebergerus &*
Waiffelius: Es war längliche mit einer Figur eines Eſels/
darauß ſaß ein Bildnuß der Jungfr. Marien mit dem
Kindlein JEſu/ dabey ging Joſepff mit einem Stabe
und leitet den Eſel/ die Umſchriſt des Siegels war: Das
iſt das Siegel des Meiſter-Amptes des deutſchen Hauſes
zu Jeruſalem in Comment. ad Tab. Pruß. Geogr. fol. 364.

Waif-

Waiffel. in Chron. p. 43. Testatur autem ibidem *Waiffel* usus esse hoc Sigillo Magistros usque ad Fridericum Duce-
cem Saxonie penultimum Magistrum Prussiae, quem hoc
Sigillum mutasse refert, secus atque Schützius opinatur, in
Chron. fol. 16. Videlicet ultimi duo Magistri utebantur
in sigillo solâ imagine B Virginis, cum puerulo Jesu. Quam-
vis & ante hæc tempora ejusmodi sigillo usi sint & alij, quod
ex Privilegio quodam Lud. ab Erlichshusen observavi. Alij
Magistratus Ordinis utebantur sigillo sibi à Magistro con-
cesso, prohibebanturque illud ministris tradere asservandum.
Reliqui fratres sigillum proprium non habebant, nec scri-
bebant ad alios, neque legebant ab alijs transmissas sibi li-
teras sine consensu Superiorum. Vid. Reg. Ord. num. XIX.
& Leges Dieterici ab Aldenburg, in eodem Codice MS. pag.
85. SEDES huius Ordinis primaria ab initio fuit *Hierosoly-
mis*, secundum Jacobum de Vitriaco, secundum alios *Acco-
na*: Deinde *Venetijs* Postea secundum quosdam *Marpur-
gum* sedes Magistri fuit translata. Tandem Sigefridus à Feucht-
wangen XIIus Ordinis Magister Sedem suam *Mariaburg-
gum* in Prussiam transtulit.

XII. Hæc de illis institutis, quæ totum Ordinem con-
cernebant, nunc etiam in specie de præcipuis Ordinis huius
membris quædam nobis dicenda erunt. Caput Ordinis erat
MAGISTER, ut initio appellabatur. Nam postea, cum sub
Hermannò à Salza Ordo multis opibus & ditionibus esset
auctus, auctus etiam est titulus Magistri, ita ut non amplius
Magister, sed *Generalis Magister* (*Hohemeister*) diceretur.
Idque ad differentiam aliorum Magistrorum, qui ipsi-
us nomine Prussiae, Livoniae alijque Provincijs præerant, &
dicebantur *Provinciales Magistri*. Eorum Magistrorum

D

Pro-

Provincialium præcipui fuerunt tres. Primus fuit *in Prussia*. Cum enim ab initio ipse Magister Generalis *Hermannus à Salza* auxiliorum contra P. ufos. Veteres contrahendorum gratia in Germania degeret, creavit hic in Prussia Governatorem, sive Magistrum Provinciale *Henricum à Balke*, quem antequam Magistri generales Sedem in Prussia transferrent, alij sedecim sequebantur, usque ad *Henricum à Plozko*, quo Magistratum hunc Provinciale gerente, *Sigfridus à Feuchtwangen* Magister generalis An. 1309. Sede in Prussia translata, provinciam hanc ipse per se administrare coepit, postquam eam Prædecessores ipsius, octoginta præter propter annis per Magistros Provinciales gubernassent. Secundus fuit in *Livonia*. Cum enim *Ensseri* Equites Livonici hostium barbarorum impetum diutius sustinere non possent, petijt *Volquinus* ipsorum Magister, ut in Ordinis Teutonici consortium reciperetur, sed ipse Volquinus, ut vult *Waisselius*, interea mortuus est. Alij hoc tribuunt *Adelberto Rigenfi* Episcopo, qui, adiutoribus *Engelberto & Theodorico Tisenhusis* sibi cognatis, conjunctionis hujus Auctor fuisse dicitur. Vid. *Fr. Menenius* in *Delic. Equestr.* Hinc cum fratres Livonici albam vestem cum nigra cruce suscepissent, datus est ipsis An. 1238. ab *Hermannò à Salza* in Magistrum Provinciale *Hermannus Balke*, qui antea Prussiae Magister Provincialis fuerat. Ex eo tempore fratres Livonici Magistrum Provinciale, à Magistro Prussiae accipere solebant usque ad tempora *Alberti March. Brandeb.* ut postea dicitur. Tertius fuit *in Germania*. Cum enim *Sigfridus à Feuchtwangen* in Prussia sedem Magistrorum generalium transfulisset, ex eo tempore ipse & successores ejus Germanicas Provincias gubernarunt per Magistrum

gistrum Provinciale. Præter hos fuerunt & alij Ordinis
Teutonici Magistri Provinciales. Petrus à Düsburg, qui An-
no 326. Historiam suam Prussicam Wernero ab Vrseln Ma-
gistro generali dedicavit, numerat septem ejusmodi Magi-
stros, nempe *Livonia, Prussia, Teutonia, Austria, Appulia,*
Romania & Armenia, in Chron. Pruss. fol. 8. Abrogatis de-
indè in Prussia Provincialibus Magistris solèbant tamen po-
stea & alii *Vices gerentes* sive *Gubernatores* non raro eligi.
Videlicet quando Magister generalis ipse ad bellum profi-
ciscabatur, tum ne interea Provincia hæc sine Rectore exi-
stens periculis bellicis objiceretur, solebat ex fratribus Or-
dinis aliquem Gubernatorem constituere. Sic tempore bel-
li Tannebergici sub Ulrico à Jungingen XXIII. Magistro
Ordinis, constitutus fuit Gubernator Prussiae Henricus Reus
à Plaven Commendator Swezensis, apud Schuz. lib. III.
Chron. f. 104. Conf. lib. VI. in pr. Deindè Magister peri-
culoso morbo decumbens, solebat uni ex fratribus sigil-
lum suum tradere, ut illud futuro Magistro conservaret, quo
ipso cum gubernatorem Prussiae denominabat: Si autem
is Ordini non placebat, poterat Capitulum Ordinis post
mortem Magistri alium eligere Gubernatorem. Vid. Con-
suetudines Ordinis. num. 1. & 17. Exempla videantur apud
Henneb. in Chron. fol. 287. Waissel. in Chron. pag. 116.
Ejusmodi gubernator etiam fuit Henricus Reus à Plaven,
postquam Ordo in Regum Poloniae fidem An. 1466. con-
cessisset. Ne enim ex Pactis Regi juramento fidem adstrin-
gere cogeretur, Vices gerentem non Magistrum se dici vo-
luit per integrum biennium. Cui etiam monetam jussit cum
inscriptione: HENRICUS QVA VICE GERENS. Hen-
neb. f. 200. Waiss. p. 245. Schuz. lib. VII. fol. 335. Quam-

vis verò ejusmodi Vicesgerens loco Magistri Provincie hinc præfuerit, non poterat tamen præferri sibi curare clypeum & chlamydem Magistri, neque locum Magistri capiebat ad mensam vel in templo, ut habetur in Consuetudin. Ordinum. XXXIV.

XIII. Sed ad Magistrum generalem revertamur, ritus in eo eligendo usitatos enarraturi. Vicesgerens dicto modo, defuncto Magistro, constitutus, literis ad singulos Magistros Provinciales missis, diem Electioni futuræ præstiterat, ad quam se Magistri Provinciales, substituto in suum locum alio, ex exteris regionibus in loco Electionis assisterent, cum socio ex Ordinis fratribus electo. Interea vestes defuncti Magistri in egenos distribuiebantur. Alebatur quoque per totum annum pauper quidam pro anima Magistri; ut alias, fratre alio defuncto, ali solebat per 40 dies. Die Electionis appropinquante convocabantur fratres ad Electionem pertinentes. Ipso die Electionis missa celebrabatur: Leges deinde prælegi solebant: Qui liber fratrum quindecim Pater noster orabat; Egenis 13. cibis præbebatur. Tum *Vicesgerens* communi Consilio totius Conventus equitem unum eligebat in *Commendatorem Electorum*. Is Commendator eligebat sibi *alium* fratrem in collegam. Hi duo *tertium* postulabant, & hi tres *quartum*, & sic porro, usque dum *numerus* 13. Electorum completeretur. Inter illos unus erat Sacerdos, 8. Equites & quatuor alij fratres. Id verò agebant fratres, ut Electores singuli, si fieri potuit, essent diversarum nationum, ne gratiæ esset locus. Post hæc Electores juramento obstringebantur, quò in electione nihil nisi salutem publicam & Ordinis incrementum spectarent. Fratres etiam alij *jusjurandum* præstabant, de futuro

Magistro, qui ab Electoribus denominandus fuerat, sine mora recipiendo. Electores, si inter se aliquem ad hoc munus idoneum viderent, jubebant ipsum paululum secedere, tum sententias singulorum explorabant, & si fratrum ad eum eligendum animos propensos conspicerent, mittebant eum ad Capitulum, rogantes, ut pro ipso alius à Capitulo substitueretur Elector: Si verò dicto fratri reclamaretur ab Electoribus, revocabatur in Collegium Electorum. Primum votum habebat Commendator, quem reliqui Electores ex ordine vota dantes sequebantur. Pluralitas votorum dabat Magistrum. Tum Electores ad Conventum generalem reversi, Electum à se Magistrum fratribus populoque sistebant. Hinc factæ omnium acclamations: Sacerdotes decantabant hymnum: *Te Deum laudamus*: Campanæ pulsabantur, aliaque lætitiæ signa undique edebantur. His ita peractis Vicesgerens electum Magistrum ad altare deductum muneris rectè gerendi commonefaciebat, tradens (per se, vel per alium forsan fratrem) novo Magistro anulum cum sigillo: Tunc Magister Vicesgerentem, ut & illum, qui sibi anulum & sigillum tradiderat, osculabatur. Quod si electus Magister non erat præsens in loco Electionis, tantum in Conventu denominabatur, postea commo- modo tempore, cum se stitisset, inaugurandus. De his Vid. Consuetudines Ordinis à num. 1. ad x. Dignitas Magistrorum, Regiæ fermè dignitati æquiparabatur, Vid. Petr. à Dusburg in Chron. fol. 19. Titulorum tamen splendor nullus erat. Primus Conradus à Wallerod XXI9 Magister generalis cœpit titulum Dignitati suæ convenientem sibi adscribere, ut aliorum Principum more nomini suo præfigeret illud: *Nos Dei gratia*. Quamvis subsequens tempo-
ribus

ribus neque hoc fuerit observatum, cum & post ea tempo-
ra titulum hunc reperire liceat: *Nos frater N. N. Ordinis
fratrum Hospitalis S. Mariae Teutonice Domus in Hierusa-
lem Generalis Magister.* In Conventu Magistro cum alijs
fratribus accumbenti, id honoris exhibebatur, ut ipsi qua-
tuor partes carnum & piscium darentur, ut eo melius mu-
nificentiam suam erga fratres poenitentes vel etiam alios
exercere posset. in *Legib. Ord. num. IX.*

XIV. Magistrum vel ejus Vicesgerentem sequebantur E-
PISCOPI. Fuerunt autem sequentes. Nempe *Warmienseis*,
cujus sedes antea fuit Brunsbergæ, postea verò Hejlsbergæ;
Culmenseis, qui olim Varmiensis anteibat teste Cromer-
o lib. 2. *Descript. Polon. p. 220.* Hic Lubaviæ Sedem su-
am habet. *Pomezanienseis*, qui Sedem suam habuit Risen-
burgi; tandem *Sambienneis*, cujus sedes erat in oppido Fisch-
hausen usque ad Georgium Polenz, qui sub Alberto Bal-
gam concessit. Hos quatuor Episcopatus instituit *Innocen-
sius IV. P. R.* per Wilhelmum Episcopum Murinensem Le-
gatum suum. An. 1243. teste Petro à Dusburg. in *Chron.*
fol. 60. Quamvis *Culmensis* jam ante instituisse dicatur
Conradus Masoviæ Dux, ita ut hic non nisi confirmatio
Pontificia accesserit. Vid. Schuz. in *Catal. Episcop. Culmens.*
Chronicis præfixo. Fuerunt autem dicti Episcopi subiecti
Archiepiscopo Rigensi, ut Metropolitano suo. Vid. *Franc.*
Menennius in *Delic. Equestr. Dav. Chytræus* in *Saxonia* lib.
1. fol. 18. Id etiam notandum est, non fuisse Episcopos
Prussię statim ab initio inter membra Ordinis numeratos,
sed eos successu temporis eò fuisse adductos, ut Ordinem
ingrederentur. Imò Episcopum *Varmiensem* Magistri & *Or-
dinis* dominatum nunquam agnovisse, testatur *Cromer. lib.*
2. *De-*

2. Descript. Polon. p. 220. Hinc etiam factum esse puto,
quod in Regula, Legibus & Consuetudinibus Ordinis nulla
reperiantur Statuta de Episcopis. Pater id etiam ex Catalo-
go Episcoporum Sambiensium apud Hennebergerum, ubi
Siffridus III. Episcopus *Sambiensis* dicitur cum Capitulo suo
Ordinis regulam suscepisse. in Chron. fol. 131. Legem de-
indè Conradus à Jungingen fixit, ne quis in Episcopum
Prussiae eligeretur, nisi fuerit Ordinis Teutonici frater. Wais-
sel. pag. 13. Conf. & pag. 132. Undè etiam, in Pactis An.
1466. cum Rege Poloniz inicit, Episcopatus Sambiensis di-
citur & in capite & in membris regularis, apud Joan. Janu-
szovium lib. VII. Constit. Polon. Part. 111. tit. 1. fol. 876.
In Livonia quoque Archiepiscopus Rigenis post varias
Contentiones & tumultus, tandem per publicam Pontificis
sententiam, assumptà Ordinis veste, factus est regularis. Nam
Sylvester Torunienis Prussus Archiep. Rigenis bullam ha-
bitis inter Archiepiscopos & Ordinem erexit, quâ perpetuo
se & successores ac Collegas suos eodem cum Ordine ha-
bitu usuros & fratres Ordinis fore professus est. An. 1451.
mense Julio. Vid. Albert. Cranz. lib. IX. Wandal. cap. xxviii.
Dav. Chytrus in Saxonia lib. 1. fol. 19. 20.

XV. Episcopos excipiunt PRÆCEPTORES (die *Ge-
biertger*) alijque Magistratus, qui officijs publicis in hac Pro-
vincia, præter summum illud Magistri ipsius generalis, vel
etiam eius Vicesgerentis præerant. Inter hos primus erat
Commendator magnus (*Groß-Comptur*) Cum enim, ut
supra diximus, Sigfridus à Feuchtwangen Magister genera-
lis An. 1309. ipse in Prussia præsens Rempubl. Prussicam
gubernare constitisset, sublato Magistri Provincialis offi-
cio, aliud, nempe *Commendatoris magni*, officium substi-
tuit.

uit, eique Henricum à Plozko (antea Magistri Provincialis munere, absente Magistro generali, functum) præfecit. Non fuisse autem Commendatoris generalis officium ad certum aliquod negotiorum genus restrictam, sed omnibus Consulationibus ipsum ex æquo præfuisse, tradit Hennebergerus in Chron. fol. 281. & ex eo Waissel. p. 104. seq. Quæ tamen secus sese habent. Nam Magno Commendatori præter commune Consiliarij munus, aliaque, de quibus paulò post dicemus, commissa fuit in specie cura thesauri, frumentariæ rei, & navium. Fratres quoq; Sacerdotes, & laici, item ministri domi habitantes, ut & Opifices sub ipsius fuerunt inspectione. Vid. Consuetud. Ord. num. XXX. In iisdem Consuetudinibus Consilium datur Magistro, ut peregrè profecturus Magnum Commendatorem potius, ut jam omnium negotiorum gnarum, suo loco regimini præficiat, quam alium aliquem fratrem. Hæc tamen arbitrio Magistri permittuntur. num. xxxii. Habebat Commendator Magnus in bello & in itinere fratrem Equitem & alium fratrem, præter alios Ministros, qui ipsū comitaretur. num. xxxi. Secundus erat *Marschaleus Ordinis*, sive *Marschaleus supremus* (*Oberster Marschalek* vel *Lantmarschalek*) qui sedem suam habuit in arce Regiomontana. Eius erat rem bellicam curare, quam ob rem ipsi secundùm Magistrum subiecti erant omnes fratres Equites. Hic fratribus procurabat arma & equos. Duos etiam fratres habebat comites, unum fratrem equitem. & alium fratrem, præter Vice Marschaleum aliosque ministros. Consuetud. Ord. n. xxiiii. Poterat quoque Marschaleus absens alium in suum locum substituere. Consuet. Ord. n. XLV. Sine consensu tamen Magistri non emebat equos, nisi necessitate urgente; non pote-

rat etiam aliquem dimittere ab exercitu inconsulto Magistro. In bello itidem sine indultu Magistri hostem aggredi prohibebatur. Vid. Consuet. Ord. num. xxvi 1. & seq. & n. LV. Ratione prerogativæ illud observatum fuisse legimus. Pacis tempore Commendator Magnus præcedebat Marschalcum, ipsiusque officii erat, absente Magistro & ejus Vicesgerente, Capitulum convocare. In expeditione verò bellica Marschalcus præcedebat Commendatorem Magnū, imò hic ab illius nutu dependebat, ut & ceteri Commendatores majores, nempe Trapiarius & Thesaurarius. Congregebat etiam Marschalcus Capitulum in expeditione bellica, si Magister & ejus Vicesgerens aberat. Et hæc in generalibus expeditionibus observabantur. Quando verò multi hostes erant reprimendi, tum sapius Commendator Magnus à Magistro contra hostem missus munere Marschalci fungebatur. Imò hoc in universum notandum est, Commendatorem Magnum munia Marschalci, & contra Marschalcum munia Commendatoris Magni in absentia alterius obiisse. Consuetud. Ord. num. xxvi. & xxxii. Conf. Schuz. lib. II. fol. 76. b. Tertius in ordine sequebatur *Hospitalarius supremus*, qui Elbingæ, ut Commendator illius loci, sedem suam habebat. Ejus officium erat peculiare, curam gerere pauperum, aliisque Hospitalarijs inferioribus præscribere, qua ratione proventus ad Xenodochia pertinentes administrare tenerentur. Hospitalarius hic supremus non tenebatur rationes reddere reddituum & expensarum, ut eò liberalior esse posset in ægrotos aliosque pauperes. Si verò sumptus deficerent in pauperes & ægrotos impendendi, Commendatoris magni erat, eos procurare. Consuetud. Ord. num. xxxiii. Habebat Hospitalarius supremus suos *Hospita-*

salarios inferiores, qui singulis Hospitalibus præerant. Quar-
tus fuit *Trapiarius*. (*Trapieter*) Hic secundum Henneber-
gerum & Waisselium præerat rei monetariæ. Il. cc. Ast Joh.
Jacob. Speidelius putat Trapiarium curasse rem domesticam
damit in Küchen und Keller alle Nothdurfft vorhanden sey.
In Speculo Jurid. Polit. Hist. Observ. in voce Commendhu-
s ey. Secundum Speidelium itaque Trapiarius idem erat, qui
Culinæ præfectus vel etiam Dapifer. Verum nos de Officio
Trapiarij melius edocemur ex ipsis Consuetudinib. Ordinis,
quæ Trapiario tribuunt curam rei Vestiariæ. Sic enim
Consuetudines illæ: zu des Trapires Ampte gehöret die
Traperie Wapen=Kocke. Spaldenir. Knilinge. Va-
nen. Wapen=Huben. Wapen/ Hantschu/ Gürtele/ unde
andere Kleidere. Die sal der Trapierer den Bruderen
geben/ das gehöret zu süne Ampte. Die alden Kleidere
die er nach dem Winter von dem Bruderen uffgenimet/
die sal er zu dem anderen Winter behalben/ zu theilne gleich
dem Commendure unde dem Marschalcke &c. num. xxxv.
Quando fratri alicui pannus dono mittebatur, poterat eum
retinere permittente Trapiario: Si verò pannus duobus pal-
lijs conficiendis sufficiebat, dimidiam partem frater Trapia-
rio tradere cogebatur. Consuetud. num. XL. Deindè Fra-
tribus ex Conventibus alijs missis Trapiarius de viatico pro-
videbat. Leges Conradi à Feuchtwangen in Codice MS,
p. 78. b. Ex his etiam patet, quid sit sentiendum de sententia
Joh. Limæi, qui nomen Trapiarij derivat à Gallico *Trapez*,
& hoc iterum à Græco τραπεζα, unde trapezita. Tom. 1. Ad-
ditionum ad lib. VI. Jur. Publ. cap. II. num. 57. Commodi-
us itaque Trapiarij nomen derivatur à Gallicâ voce. *drap*.
quod pannum significat, unde *Drapier* est pannarius propo-
la &

la, & draperie est locus ubi pannus venditur, item vestes ex panno confectæ. Quintus fuit *Theſaurarius*, qui Germanicè *Treſſer* dicebatur. *Treſſer* enim in Legibus Ordinis ſumitur pro loco ubi theſaurus reponitur. Quodnam fuerit officium theſaurarii, ex ipſo nomine patet. Non aſſentior igitur Hennebergero & Waiffelio, qui dicunt Theſaurarium ex præſcripto Trapiarij pecuniam publicam adminiſtraſſe. Reſidebat theſaurarius ſemper in aula Magiſtri, ut eo facilius Magiſtro ſumptus neceſſarios ſuppeditare poſſet. Vid. Henneb. & Waiffel. ll. cc. Conf. & Conſvetud. Ord. num. xix. Cogebatur autem theſaurarius, ut & alij Officiarij, ſingulis menſibus rationes Redituum & Expensarum Magiſtro reddere. Quodſi Magiſtro commodum tempus non erat ad rationes audiendas, committebat hoc negotium Commendatori magno alijsque fratribus, quos Commendator ſibi ad hoc negotium adiungere volebat. Conſvetud. Ord. num. xxxiii.

XVI Præceptores hōs maiores ſequebantur *COMMENDATORES*, qui triplicis erant Ordinis. Alij enim erant *Commendatores Provinciales*, (*Land Commenthür*) & ſunt ferè ijdem cum illis, quos ſupra appellavimus Magiſtros Provinciales, ut non ſolum ex Legibus Ordinis, ſed etiam ex Petro Duſburgio patet. fol. 8. ubi ſeptem fratres Commendatores ſeu Præceptores provinciales enumerat, quos ſupra inter Magiſtros Provinciales enumeravimus. Præter dictos autem fuit etiam in Germania, ein *Land-Comptthur der Baley Elſaß und Burgund* & *Land-Comptthur der Baley Coblenz*. Vid. Adam. Piſezki à Kranichsfeld, de ſtatu Seculari cap. xv. p. 421. & Speidel. l. c. In Prussia, quantum mihi obſervare licuit, unus tantummodò poſt Magiſtrum Provincialeſ, fuit Commendator Provincialis, nimirum *Com-*

commendator terræ Culmensis (Land *Compthur* im Culmischen Lande) qui Privilegium Culmense An. 1251. renovatum subscripsit, antè *Marschaleum* Ordinis aliosque *Commendatores* terræ Culmensis. Mentionem hujus *Commendatoris* facit etiam *Dietericus* ab *Aldenburg* in suis legibus, ubi eum sic describit: *der an unser stat wird gelassen im Lande zu Culmen.* in Codice *MS.* pag. 88. b. Alij erant *Commendatores* simpliciter ita dicti (*Commenthur*) quales fuerunt *Culmensis*, *Thoruniensis*, *Elbingensis*, *Dantiscanus*, *Regiomontanus*, *Brandenburgensis*, *Balgenensis*, & alij plurimi. Munus horum *Commendatorum* erat, mandata *Magistri generalis* & *Ordinis* in suo districtu exequi, ut & *Nobilitati* eius districtus cum *judice* terrestri districtus illius (*Landrichter*) qui fuit secularis *Officiarius* ex *Nobilitate* *Prussica* lectus, & cum *Notario* terrestri, jus dicere. Vid. *Schüz.* lib. IV. fol. 168. b. Tandem fuerunt etiam *Commendatores castrorum*, sive *Præfecti* & *Provisores arcium*, item *Castellani*, ut in antiquis privilegijs appellantur (*die Haus-Compthur*). Inter eos *Commendatores* primum videtur locum obtinuisse *Commendator Starkenbergensis* in *Culmensi* *Provincia* ad *Ossam* amnem. Hi *Commendatores* habebant curam *castrorum* sibi commissorum, assidebant quoque *judicijs* in quibusdam urbibus, cum *judice* *Civitatis*. Et quidem *Dantisci*, quod mirum est, locum *Commendator Arcis* à sinistro *judicis* latere habebat, quod postea *Commendatores* illi agrè ferebant. Vid. *Schüz.* lib. VI. fol. 267. a. Alibi etiam à *Magistru* civico dabatur appellatio ad *Commendatorem arcis*, ut postea dicitur. Porro *Commendatores* & *Castellani* habebant iterum suos *Subcommendatores*: an verò illud in omnibus *Commendis* obtinuerit, non liquet. Præterea

& hoc

& hoc notandum est, quod inter Commendatores simpliciter ita dictos habuerint locum suum, *Advocatus Provincialis Samlandia in Schaken* (Landvogt auff Samland zu Schacken) & *Advocatus Samlandia in Fischhausen* (Vogt auff Samland zu Fischhausen) ut patet ex subscriptione Privilegij cujusdam Regiomontanis à Conrado à Tierberg Magistro Provinciali An. 1286. concessi, ubi hic ordo in subscriptione observatur: Marschaleus Prussiae, Commendator Regiomontanus, Commendator Brandenburgensis, Advocatus Samlandiae (Vogt zu Samland) Commendator Ragnitensis, & alij, apud Joh. Freiberg in Chron. MS. Quamquam aliquando hæc Advocatorum Samlandiae officia videantur fuisse sublata, administratione Samlandicæ Provinciae Marschaleo supremo commissa, ut colligi potest ex Privilegio ab Henrico Plavenio Magistro generali An. 1413. Samlandis dato, ubi hæc habentur: **Und würde jemand (ex Samlandis) zu Gebäuen bedürffen / der soll den Marschalck darumb zusprechen und bitten / oder einen Vogt / ob hernachmahls ein Vogt uff Samland gesetzt würde.** Vid. Privileg. Pruss. p. 5. b. Commendatorum etiam titulo gaudebant alij Officiales, ut *Commendator minor* (der kleine Commendor) cui cura competebat rei domesticæ. Providebat enim omnibus castris eorumque defensoribus de vitæ necessarijs. Fungebatur etiam munere *Ædilis*. Reparatio enim arcium aliorumque ædificiorum publicarum ad Commendatorem minorem pertinebat. Vid. Consuet. Ord. num. xxxvii. Item *Commendator rei cibaria* (Speiß Commendor) qui ut Promus Condus fratribus cibum & potum dividebat. Erat autem sub directione Commendatoris magni. Consuetud. Ord. num. LVII. Reliqua officia

minora strictim tantummodo commemorabimus. Erat inter ea officium des Schildknecht-Meisters, qui fratribus procurabat ephippia, frena, strigiles & alia. Singulis diebus Veneris Capitulum habebat cum militibus. Consuetud. Ord. num. XLI. Item erat inter Officiarios minores der Bruder vom Sattelhaus/ qui fratribus procurabat frena, aliaque lora. Consuetud. n. XLII. Item der Bruder von der Kleinen Schmiede/ qui procurabat calcaria, stapedas & alia num. XLIII. Fuerunt inter eos etiam die Convents-Herren Pfleger/ Vogte/ Fischmeister/ Mählmeister/ quæ tamen officia non suo ordine recensemus. Hoc certum est fuisse inter hæc officia, à quibus fratribus dabatur aditus ad summas dignitates. Nam Henricus à Richtenberg *ex Praefecto Piscatorum* (Fischmeister) factus est Hospitalarius supremus, & tandem Magister generalis. Henneb. in Chron. fol. 201. Waissel. pag. 246. Joannes à Tieffen antea fuit *Curator* (Pfleger) Schacensis, deinde factus Commendator Brandenburgensis, tandem ad summam Magistri generalis promotus est dignitatem. Nec prætereundum tandem est Officium ejus, qui dicebatur *socius Magistri* (des Hoffmeisters Compan) Vid. Subscriptio Privilegij Samalandis, ab Henrico Plavenio dati. Inter Privileg. Prussica pag. 5. b. Officij hujus origo hæc esse perhibetur: Cum Wernerus ab Urtelen Magister generalis esset interfectus, constituit Luderus Dux Brunsvicensis & Magister generalis in Capitulo, ut Magistro ejusmodi socius adjungeretur, qui à latere Magistri non recederet, sed responsa ejus nomine petentibus daret, & sic periculum à capite Magistri averteret. Henneb. in Chron. fol. 286. Waissel. p. 113. b.

XVII. Tandem fuerunt etiam alij Fratres Ordinis, qui iterum

iterum varie dividebantur. Alij enim erant *Sacerdotes*, alij
non Sacerdotes. Hi rursus erant aut *Equites* aut *Laiici*. Con-
cedebatur enim per Regulam Ordinis ut in Ordinem reci-
perentur etiam seculares, non solum coelibes, sed etiam con-
jugati; Crux tamen tota in vestibus horum non exprime-
batur. Vid. Reg. Ord. n. xxxi 7. Hinc etiam alibi Regula
dicta distinguit inter *Priester/Brüder/ Pfaffen* die nicht
Priester sind/ und Layen. n. x. Agmen clauderant Novi-
tij, quos à reliquis distinguebat vestis adhuc secularis. Vid.
Reg. Ord. num. xxi x. p. 32. b. fin. Conf. & Schuz. lib. II.
Chron. fol. 64. Deinde fratres Ordinis dividebantur in certos
Conventus, quorum singulos constituebant duodecim fratres
(secundum numerum 12. Apostolorum) quibus præerat u-
nus Commendator, ut dicitur in Regula Ord. num. xxi 1 r.
Deinde Winricus à Kniprode xix 9. Magister generalis isti-
dem constituisse dicitur, ut 12. Equites & 6. Sacerdotes Or-
dinis unum constituerent Conventum, singulisque Conven-
tibus unus præesset Commendator. Henneb. in Chron. fol.
290. Addit his Waisselius, sub eodem Kniprodio 30. ejus-
modi fuisse Conventus in Prussia numeratos. in Chron. p.
121. b. Ab initio instituti Ordinis 40. tantum fuerunt fratres.
Deinde Hermannus à Salza, qui primus Prussos genti-
les oppugnare cepit, id unice exoptavit, ut tantum 10.
fratres in proclium contra hostes armare posset, sed postea
numeravit in Ordine suo mille fratres, ut vult Henneb. in
Chron. fol. 366. Sed Casp. Schuz fol. 16. & Waissel. in
Chron. pag. 45. secuti Petr. Düsburgium & alium Anony-
mum ejusdem ferè cum Düsburgio ætatis Scriptorem, di-
cunt duo fuisse fratrum millia, videlicet in omnibus Pro-
vincijs Ordinis. Etenim cum Ordo in Prussia maximè flo-
resceret

geret sub Conrado à Jungingen, non fuerunt multò plures,
quam mille fratres in Prussia numerati. Sic enim Waissel-
lius: In diesen Zeiten / war der Orden in Preussen sehr
mächtig / und alle Aempter waren wol besetzt. Erstlich
war der Hochmeister / zu nechst ein Groß- Commenthur /
darnach ein Landmarschalck / darnach drey Bischöffe / acht
und zwanzig Commentors / sechs und vierzig Hauß-Com-
mentors / ein nud achtzig Spicahl Herren / fünff und dreiß-
sig Convents- Herren / fünff und sechzig Kellermeister. sie-
ben und dreyßig Pfleger / achtzehn Bögte / neun und dreiß-
sig Fischmeister / drey und neunzig Wählmeister / hundert
und vierzehn alte Francke Creuss Herren / sieben hundert ges-
meine Ritter-Brüder / hundert und zwey und sechzig Chor-
Herren und Creuss- Priester / fünff und dreißig Thumber-
ren / fünff und zwanzig Pfarrherren die das Creuss hatten /
sechs tausent und zweyhundert Dienst knechte und Gesinde.
Hæc Waissel. in Chron. p. 132. In hoc tamen indice non-
nulla desiderantur, ut ex superioribus faciliè apparet. Porro
neque hoc omittendum est, quod fratres hi sub Zölnero à
Rotenstein circa An. 1391. noluerint amplius dici Creuss
Brüder sed Creuss Herren. Henneb. fol. 293. Waissel. p.
126. Scilicet potentia ipsis nihil moderati svadebat. Hinc
luxus, hinc varia flagitia, hinc Legum Ordinis contemptus
& impotens in subditos dominium. Facilius hæc cogno-
sceremus, si vera essent, quæ Casp. Schüzius de luxu horum
fratrum refert. Eo enim jam rem processisse dicit, ut Conradus
à Jungingen XXIIIdus Magister lege coactus sit cavere, ne
Equites Ordinis singuli plures quam decem, neque Commen-
datores singuli plures quam centum equos alerent, præter
eos, quos ad agriculturam adhiberent. Schuz. lib. III. fol. 97

His tamen fidem derogant Statuta & Consuetudines Ordinis Teutonici, quæ longè minorem equorum numerum alijs Magistratibus majoribus, imò ipsi quoq; Magistro assignant. Vid. Consuetud. Ord. num. XLIV. & XLVII. Ut jam nihî dicam de Legibus Conradi à Jungingen in Codice Antiquo MS. contentis, ubi nihil tale reperitur.

XVIII. Sed jam propius accedamus ad formam sacri hujus Regiminis in Prussia. Monarchiam hîc absolutam sub Ordine fuisse, asserere non possumus. Nam quamvis Magister generalis Regia potestate Prussiae præfuisse videatur, neque tamen liber fuit ab imperio superioris, neque suis simpliciter imperavit. Quod prius concernit, notum est Magistrû generalem cum suo Ordine fuisse tum *Pontificis Romani* quoad Ecclesiastica, tum *Imperatoris Germanici* quoad civilia, imperio obnoxium. Quamvis Pontifex non rarò se etiam Politico regimini immiscuerit, ad eò ut quidam Scriptorum nostrorum Pontifici imperium etiam Politicum tribuere videantur. Fatentur idem ipsi Cruciferi. Hi enim contra foedus Polonicum excipientes, sese sui juris non esse asserunt, cum omnes Provinciae & possessiones Ordinis immediatè Sanctæ Sedi sint subjectæ, apud Schuz lib. IX. fol. 408. b. Neque desunt exempla potestatis Pontificiæ hic in Prussia exercitæ. Ad regimen Ecclesiasticum pertinet illud, quod Episcopi injuriâ affecti ad Papam provocarint. De Wintico à Kniprode Vid. Waissel. p. 124. Deindè cum Hermannus à Grunbach Magister Provincialis duos Ordinis fratres comburi curasset, eò quod cum Prussis Veteribus contra Ordinem dira moliti essent, jussit Papa Magistrum generalem, ut Provinciale Magistrum removeret, Pœnitentiamque ipsi in duos annos injungeret, ut habet Joan. Frei-

berg in Chron. Pruss. fol. 27. sub Poppone de Osterna. Por-
rò cum Henricus à Richtenberg XXXm^o Magistengeneralis
Episcopum Sambiensè nomine Dietericum à Cuba in
carcerem conijci & è medio tolli iussisset, dicitur Sixtus IV.
Papa Rom. in hæc prorupisse verba: *Deleatur pessima illa
nigra crux, maledictus enim Ordo, ubi Laicum regis super
Clerum.* Iodè Magister coactus est coram Pontifice cau-
sam suam agere. Waissel. pag. 248. & 251. Regimen quo-
que Politicum sibi arrogabant Pontifices. Prussiam enim Feu-
dum Pontificis esse disertis verbis asseruit Legatus Pontifici-
us sub Ludovico ab Erlichshausen. Schuz, lib. IV. fol. 164.
b. Quod autem Magister Prussæ *Imperatori German.* fue-
rit obnoxius, vix dubitari potest. Cum An. 1335. sub Die-
terico ab Altenburg Magistro Prussæ Ordini controversiam
movisset Legatus Pontificius de finibus Prussæ, mandavit
Ludovicus Imperator Magistro, sub gravi poena, ne mini-
mam etiam portionem terræ, quam ab Imperio ut Feudum
possidebat, alienaret, neque alium iudicem hæc in re se in-
scio agnosceret. Schuz lib. II. Chron. fol. 68. Varia deinde
mandata Imperatoris ad Magistrum & Ordinem missa ha-
bentur Vid. Schuz. lib. III. fol. 127. a. 130. a. seq. lib. IX.
fol. 410. Concessit etiam Imperator Magistro potestatem
vestigalia imponendi. Schuz lib. IV. fol. 146. b. pr. Agno-
verunt hoc imperium & ipsi Cruciferi. Vid. Schuz lib. IX.
fol. 400. lib. X. fol. 458. lib. II. fol. 85. b. Quamvis verò
Cruciferi ad iudicium Imperatoris non rarò provocaverint,
hoc tamen illis tantum temporibus facere solebant, quando
ab hostibus in angustias redigebantur; aliàs Imperatoris
authoritas hic fuit exigua. Ex eodem fonte fluxit, quod et-
iam Elbinga & Dantiscum urbes fuerint non secus atque alie
Libe-

Liberae Imperiales urbes ad Comitata vocatae, non alia de causa, quam ut hoc honore insecratae imperio Polonico sese subtraherent Ordinique subjicerent. Factum hoc est sub Casimiro IV. Jagellonide Rege Poloniae, postquam Prussi, ejecto Ordine Teutonico, in fidem Polonorum concessissent, ut & postea aliquoties, sed dictae urbes nunquam compaeruerunt. Vid. Schuz. lib. IV. fol. 402.

XIX. Et sic patet non absolutum hic in Prussia Cruciferorum fuisse Imperium, adeoque non obtinuisse aliquam hic Reipubl. simpliciter ita dictae speciem, utpote quae non patitur superiorem. Videndum tamen est, quanam huic Provinciae aliquo modo adaptari possit forma. Licet enim ei in stricta significatione Reipubl. nomen non competit, competet tamen eidem in latiori aliqua significatione. Hoc verò cognoscemus, si modo consideraverimus, quam hic inferiorum ratione Magister generalis habuerit potestatem. Haec verò nimium quantum fuit limitata, non tantum respectu Ordinis sui, sed & respectu incolarum hujus Provinciae. Quod enim primo loco *Magistros Provinciales* per Germaniam, & Livoniam aliasque Provincias concernit, illi praeterquam quoad Electionem Magistri generalis admittebantur (de quo Vid. Consuetud. Ord. num. II. Schuz. lib. VIII. fol. 361. Waissel. pag. 172.) habebant insuper in causis gravioribus Prussiam concernentibus votum suum. Schuz. lib. IV. fol. 144 a. Conf. lib. VIII. fol. 362. b. Qua de causa etiam Magistri Provinciales aliquando in Prussiam veniebant, quando Capitulum generale habebatur. Schuz. lib. IV. fol. 143. b. Privilegia quoque Prussica subscribebant. Vid. Schuz. l. IV. fol. 154. a. Et in Pactis Polonorum cum Ordine ratione Prussiae initis expressè obligatur Magister & Ordo Teutonius

cus in Prussia, ut Magistrum Provinciale[m] per Germaniam
eò adducant, quo & ipse Pactis illis sigillum suum appendat,
apud Jan. Januszovium lib. VII. Constit. Part. III. tit. 1. fol.
836. Deinde respectu Præceptorum Prussiae rursus non parum
limitata fuit Magistri generalis potestas. Non poterat ille
Magistrum Provinciale[m] in Germania & Livonia constitu-
ere sine consensu Ordinis. Eligebatur enim Magister Provin-
cialis in Capitulo Ordinis. Consuetud. Ord. num. XI. Waissel.
p. 92. b. Episcopos etiam Warmienses non eligebat Magister,
sed hæc potestas penes Capitulum Canonicorum semper fuit,
ita ut etiam non denunciata Magistro morte prioris Episcopi,
potuerint Canonici alterum in defuncti locum sufficere.
Schuz. lib. VIII. fol. 374. b. Deinde Præceptores quinque Ma-
jores, ut & Castellani Starkenbergensem non nisi in Ca-
pitulo Ordinis eligere solebat Magister. Alia Officia mino-
ra poterat cum suis Consiliarijs conferre fratribus. Vid. Con-
suetud. Ordinis num. XI. pag. 131. seq. Porro Magister ex-
teros Magistros Provinciales invisens, si aliquem graviter de-
linquentem invenerat, potuit quidem cum Consilio fratrum
presentium Magistrum illum remove[re], aliumque substi-
tuere, ita tamen, ut ad Capitulum reversus novum illum Ma-
gistrum commendaret, ut aut confirmaretur, aut à Capitulo
alius surrogaretur. Si verò Magister eam rem ad Capitulum
deferre negligebat, poterat Capitulum etiam sine consensu
Magistri alium præficere. Consuetud. num. xv 1 r. Neque in
potestate Magistri erat pro lubitu in unam vel alteram Pro-
vinciam excurrere, & Vicegerentem pro lubitu relinquere,
sed ad hoc requirebatur Consensus fratrum. Consuetud.
Ord. num. XV. Imò ne fratrem quidem alium Magistro li-
cebat in alias Provincias mittere sine consensu Præcepto-
rum Majorum aliorumque Fratrum. Ibid. num. XVIII.

Quid

Quid? quod ne ad privata quidem negotia expedienda fratrem peregrè abire volentem poterat Magister dimittere sine Consensu aliorum. Ibid. num. XVI. Porro thesaurus non fuit in potestate unius Magistri. Ad thesaurum enim unam clavem habebat Magister, alteram Magnus Commendator, tertiam Thesaurarius, adeò ut unus eorum sine cæteris duobus thesaurum aperire non posset. Administratio itaq; thesauri erat penes Magistrum, Præceptores quinque superiores, Commendatorem minorem, unum Sacerdotem, unum fratrem non Equitem, aliosque quos Magister sibi adungere volebat ad hoc negotium. Ibid. num. XII. Hæc & alia Vid. in Consuetud. Ord. à Num. X. ad XX. Tandem in omnibus constitutionibus requirebatur Consensus Episcoporum Prussicorum. Schuz lib. V. fol. 191. b. Nec non aliorum Commendatorum. Vid. Leges Ludovici ab Erlichshausen in antiquo Codice MS. pag. 114. b. Et ob hanc etiam rationem ab ipso Magistro vocabantur, *Præceptores* (*Gebietiger*) imò etiam *Compræceptores* (*Mitgebietiger*) Imò tanta fuit Præceptorum illorum potestas ut etiam potuerint Magistrum generalem dignitate suâ privare. Constituit enim Gotofred. C. ab Hohenloh Magister Xlms in Capitulo Venetijs habito, ut si Magister à Capitulo citaretur, neque ad tertiam citationem compareret, dignitate privaretur. Vid. Leges hæc in Cod. MS. pag. 72. b. Contigit id Ludolpho König/ Henrico Reussio à Plauen, Sternbergio & Paulo Bellizero Magistris, qui omnes ab officio remoti sunt. Vid. Waissel. pag. 141. & 145. & alij. Nihil itaque fermè Magister statuere potuit sine Capitulo. Habebatur autem Capitulum singulis annis loco commodò mense septembrii in Festo Exaltationis S. Crucis. Ubi etiam omnes Præceptores Maiores qui à Magistro & Capitulo dignitatem suam acceperant, officia sua

sua resignabant, illa denuo à Magistro & Capitulo recepturi. Idem faciebant & alij Magistratus minores post Capitulū habitum coram Magistro & alijs, quos Magister sibi adungebat. Consuetud. Ord. num. XXI. In Consultationibus Capituli pluralitas votorum obtinebat. Si verò prorsus inter se discordarent, tum iudicio Magistri acquiescere iussi sunt fratres. in Regula num. xxv r.

XX. Tandem si *incolas Prussiae* consideremus, neque illorum respectu absoluta fuit Magistri potestas. Statim enim à primo Cruciferorum in Prussiam ingressa varia Privilegia fuerunt Prussis concessa, quibus potestas Magistri & Ordinis jam limitabatur. Idque factum est eo fine, ut illà libertate allecti Veteres Prussi iugo Cruciferorum humeros sponte subjicerent, religionemque Christianam susciperent, deindè etiam, ut Germani eò frequentiores in Prussiam commigrarent, eamque diligentius excolerent. Inter illa Privilegia maximum est *Privilegium Culmense* ab Hermanno à Salza Magistro generali, & Henrico à Balke Magistro Prussiae Provinciali, Incolis An. 1233. concessum. In eo namque, ut alia præteream, Prussis immunitas ab omnibus vectigalibus concessa est. Renovavit illud Privilegium, An. 1251. Eberhardus de Seyne Præceptor domus S. Mariae Teutonicorum per Alemanniam & Vicesgerens Magistri generalis per Livoniam & Prussiam. Vid. Privileg. Pruss. fol. 1. seqq. Alia multa privilegia incolis tum fuisse concessa, non est, quod dubitemus. Cum verò, crescente Ordinis insolentiâ, Privilegijs quoque Prussicis derogare Cruciferi coepissent, multæ fuerunt turbæ excitatæ, donec tandem An. 1414. primò constitutum est sub *Michaele Kuchmeistero à Sternberg*, ne Magister cum Præceptoribus haberet potestatem statuendi quidvis pro lubitu, sed ut in gravioris momen-
ti

ti rebus *Consiliarios* sibi adjunderet, quatuor fratres Ordinis, decem præcipuos ex Nobilitate, & ex Dantiscana, Thorunienſi, Elbingenſi, Regiomontana & Culmenſi urbibus binos Senatores, ſine quibus nihil in iuribus Majeſtatis exercendis ſuſciperet, ut habetur apud Schuz lib. III. Chron. Pruff. fol. 108. b. Henneberg fol. 303. Waiffel. pag. 140. b. Sub *Paulo Bellizerò à Ruſdorff* Succellore Sternbergij conſtitutum eſt à Magiſtro, Prælatiſ, Nobilitate & Civitatibus Anno 1430. Elbingæ, ut *Conſilium Pruſſicum* conſtituerent, Magiſter generalis, ſex Præceptores ſive Commendatotes, ſex Prælati, Sex Provinciales (die von Landen) ſex civitatenſes (die von Städten) ſine quibus nihil graviorum negotiorum belli pacisque tempore ſuſciperetur. Hi autem Aſſeſſores ut eligerentur à Magiſtro & Statibus Pruſſiæ. Conventus horum Conſiliatorum ut quotannis commodo loco & tempore ageretur. Schuz lib. III. Chron. fol. 117. ſeq. Porro An. 1433. idem Paulus Bellizer à Ruſdorff elegit ſibi in *Conſiliarios ſuos intimos* præter fratres Ordinis, etiam quatuor ex Nobilitate Pruſſica. Poſtulavit etiam ut quidam in eundem ſecretiorem Senatuum ex Urbibus ſibi concederentur, quod tamen Urbes recuſarunt. Eâ tamen conditione illi Conſiliarij ex Nobilitate fuerunt admiſſi, ne quid in gravioribus negotijs, ut in bellis, foederibus &c. decernerent ſine conſenſu omnium Statuum. Schuz lib. III. fol. 119. b. Ex eo quoque tempore bella ſuſcepta, ut & foedera Magiſtri cum exteris Principibus ſine Conſenſu omnium ſtatuum pacta, irrita fuere pronuntiata. Vid. Privileg Pruff. fol. 16. b. ſin. Schuz lib. IV. fol. 136. hb. V. f. 185. pr. & 188. b. Abdicationes quoque Magiſtrorum aliorumque Ordinis membrorum ſine omnium Statuum conſenſu fieri non poterunt. Schuz. lib. V. f. 185.

XXI. Ex dictis jam patet, quæ libertas Prussis fuerit illis temporibus ab Ordine Teutonico concessa. Sed & majores fuisse Prussis immunitates concessas, colligere licet ex illorum temporum Historia. Nam quædam etiam, quæ aliàs ad *Majestatis jura* referuntur, illis competisse dicuntur. Primò enim licitum fuit Nobilitati & Civitatibus peculiare *conventus agere*, licet consensus Magistri non accesserit, quod etiam sibi concedi postulabant Status Prussiarum Regiarum, postquam se Regibus Poloniæ subiecissent. Vid. Schuz. lib. IV. fol. 136. b. & lib. VIII. in pr. Huic tamen & antea opposuerunt se Cruciferi, nullatenus ipsis hoc de jure competere dicentes. Vid. Schuz. lib. IV. f. 136. & 177. Deindè Status Prussiarum sub Ordine Teut. potuerunt inter se *Collectas* in Conventibus à se institutis sine Consensu Magistri & Ordinis exigere. Schuz. lib. IV. fol. 179. b. Cui consuetudini itidem contradixerunt Cruciferi. Porro *in jure judiciorum exercendorum* magna itidem fuit Prussorum libertas. Dicitur quidem Henricus sive Winricus à Kniprode instituisse Mariæburgi Consistorium quoddam, quod constabat ex aliquot JCTIS. Hi causas Sacras & Civiles eò devolutas judicabant, sed quousque se horum jurisdictio extenderit, divinare non possum. Vid. Schuz lib. II. Chron. fol. 73. b. Aliàs sic sese judicia in Prussia habuisse legimus. Uti sunt Prussi jure municipali quod *Culmense* vocatur. (Solæ *Elbingensis*, *Brunsbουργensis* & *Fraumburgensis* civitates *Lubecense* amplexæ sunt, vel secum fortasse attulere, adeoque hi peculiare aliquid habuerunt. Vid. Cromer. l. 2. Descript. Pol. p. 216. & 228.) Quando causa non potuit in urbibus decidi, appellationes instituebantur ad iudicium *Culmense* (an den *Schöppen-Stuhl zu Culm*) ubi controversiæ finiebantur sine ulteriori appellatione ad iudicem superiorem. Postquam verò
Cul.

Culma varijs hostium irruptionibus fermè fuit diruta, iudicium quoque illud dissipatum, mansit iudicium supremum in singulis Civitatibus sine ulla Provocatione; tandè verò Appellationes fuerunt concessæ ad commune *iudicium Statuum Prussiae*. Schuz. lib. IX. fol. 443. *Judicium illud generale*, cuius modo mentionem fecimus, institutum fuit ab ipso Magistro, Episcopis, Prælatiis & alijs Ordinis Teutonici membris, antequam Prussi fœdus contra injurias Commendatorum pepigissent. Leges dicti iudicij fuerunt, ut quotannis commodo loco & tempore celebraretur: Assessores ejus essent sedecim, nempe quatuor ex Ordine, quatuor ex Prælatiis, quatuor ex Nobilitate, & quatuor ex Urbibus. Vid. Schuz. lib. IV. f. 142. a. & lib. V. f. 186. b. seq. Huic iudicio deindè Cruciferi constanter contradixerunt, præsertim cum ab ipso et a Magistro ausi essent quidam ad illud appellare. Schuz. l. c. Quando verò Fratres à Statibus Prussiae objiciebatur, illud iudicium ab ipso Magistro & ejus Præceptoribus esse institutum; respondebant, illud factum esse casu necessitatis urgente, ut hoc modo Nobilitas & Civitates placarentur & ad obsequium Ordinis revocarentur. Schuz. lib. V. fol. 192. & 444. Hæc libertate suâ freti Prussorum Legati, ausi sunt coram Imperatore, cum tempore Ludovici ab Erlichshausen causam in iudicio Cæsaris agerent, palàm dicere, se minus esse obligatos Ordini Teutonico, quam Principes Imperij Germanici suo Imperatori Casp. Schuz. lib. V. Chron. Pruss. fol. 190. Et hæc fuit Regiminis Prussici facies à primo Ordinis Teutonici in Prusiam ingressu, usque ad Ludovicum ab Erlichshausen XXVIII. Magistrum Prussiae generalem, sub quo post bellum 13. annos gestum dimidia pars Prussiae An. 1466. Regibus Poloniae celsit. Ab ipsis
G itaque

itaque Ordinis Teutonici in Prussia primordijs obtinuit Respublica ex Monarchia & Aristocratia mixta. Tum enim temporis Magister cum Præceptoribus suis Rempublicam administrabat: cum autem graviores causæ erant decidendæ, Capitulum generale habebatur. Deindè sub Michaele Sternbergio & Paulo Belizero non modo magis coepit imperium Prussicum ex Regno & Aristocratia misceri, cum & Nobilitati Prussicæ datus esset locus in Consilio Magistri, sed admisceri quoque coepit Politia, cum & Ordo civicus votum in Consilio Provinciali accepisset, ut ex supra dictis manifestum est.

XXII. Sed postquam Prussia sub Ludovico ab Erlichs hausen XXVIII. Magistro Prussicæ ad Regem Poloniae Casimirum IV. Jagellonidem An. 1453. defecisset, mutata est prorsus rerum facies in eâ parte, quam recuperare non potuerunt Cruciferi. Statim enim An. 1454. cum Consilio Prælatorum, Consiliatorum & Civitatum majorum Prussicæ, ex Nobilitate Prussica constitutus est à Rege *generalis Prussicæ Gubernator* Johannes à Baysen, qui nomine Regis Prussicæ præesset. Adjuncti ipsi fuerunt more Polonico quatuor *Palatini*: Culmensis, Regiomontanus, Elbingensis & Pomerellæ. Schuz lib. V. fol. 203. pr. Palatinis additi fuerunt tres *Castellani* Culmensis, Elbingensis & Gedanensis. Cromerus lib. XXVII. pr. Neugeb. lib. VI. pag. 387. Septem itaque vota habuit Nobilitas Prussica in Senatu, septemque alia Civitates. Sed cum Regiomontum durante bello ad Ordinem rediisset, imminuta fuerunt vota. Schuz lib. V. fol. 206. Introducti etiam sunt insuper loco Commendarum varij Capitaneatus, quorum præcipuos obtinuerunt ipsi Palatini. Hæc fuit regiminis forma, in ea parte Prussicæ, quæ Regie-

rat

rat subjecta bello durante; Cum verò An. 1466. pax inter Regem Poloniae Casimirum & Ludovicum ab Erlichshausen inita, & Prussia in duas partes divisa esset, substitutus est Regiomontano Palatinatus in Prussia Regia Palatinatus Mariae burgensis, cui Joannes à Baysen abdicato Gubernatoris generalis titulo, praefectus est. Schuz. lib. VII. fol. 333. Post hanc An. 1468. cum Rex Casimirus ipse in Prussiam venisset, addidit Senatui Prussico tres *Succamerarios*, quos Poloni limitum iudices appellant. Constituit etiam in singulis districtibus more Polonico *judicia terrestria*, in quibus causae Nobilium disceptarentur. Schuz. fol. 336. In his judicijs terrestribus octo Scabini sive Assessores possessionati, Nobiles, Indigenae iudicare iussi sunt causas eò delatas; In Palatinatu verò Culmensi ex Consulari etiam Ordine Civitatis Thorunienensis duo Assessores electi sunt, in numerum illorum octo Scabinorum referendi, quod etiam, ut & imposterum fiat, cautum est in Jure Terrestri Nobilitatis in Prussia Regia degentis, An. 1598. correcto. Vid. Jus illud correctum tit. V. §. 21. Accesserunt deinde Senatui Prussico in parte Regia *duo Episcopi*, Warmiensis & Culmensis. Et quidem Culmensis per publica Pacta An. 1466. Subjectus est Archiepiscopo Gnesnensi ut Metropolitanano suo. Vid. Januszov. lib. VII. Const. Part. III. tit. 1. fol. 874. Et Privileg. Pruss. fol. 23. b. Warmiensis autem ne nunc quidem agnoscit Metropolitanum, sed immediatè subest Pontifici Romano. Hos Episcopos, Palatinos, Castellanos & Civitatum Deputatos voluit Rex statim conjungere cum Senatu Regni Poloniae, ita ut Consiliarii Polonici, Lithvanici & Prussici unum constituerent Regni Polonici Senatum, sed, ut de Lithvanis modò nihil dicam, nulla ratione adduci potuerunt, ut in hoc con-

sentirent, sed semper Regi occinebant, sese habere Privilegia pecuniaria, consuetudines etiam pecuniarias, neque posse in id consentire, ut cum Senatu Polonico sese conjungant, vel cum Polonico regno unam constituent Rempubl. Quare semper à Rege contendebant, ut Rex de salute Prussiae consultaturus in Prussiam ipse veniret, ibique cum Senatu Prussico consilia conferret: abiturus verò in Poloniam, ut Gubernatorem Prussiae ex Indigenis constitueret. Schuz. lib. VIII. f. 346. More itaque antiquo Senatores Prussici conventus suos instituebant, etiam inscio Rege, quod tamen semper fuit à Senatu Regio, ut & Episcopo Warmiensi improbatum. Vid. Schuz. lib. IX. f. 420. b. 421. 448. 476. b. Contributiones, si quae in Polonia sciscabantur, Prussi se non teneri aliorum decretis causati, suaeque privilegia obtendentes, nihil ad extraordinarias contributiones conferre volebant. Schuz. lib. VIII. f. 372. b. fin. seq. & f. 381. a. fin. Sensim tamen eò fuerunt adducti ut Senatum Regni Pol. ingrederentur. Primus ex Prussicis Senatoribus, qui in Polonico Senatu locum cepit est Episcopus Warmiensis, quem secuti sunt alij, forsitan sub Sigismundo Augusto, ut colligitur ex Schuz. lib. IX. fol. 421. Januszov. lib. 7. Constit. Part. 7. t. 1. f. 1008 Cromer. lib. 2. Descript. Polon. p. 221. seq. Circa judicia & Appellationes etiam sua jura prætendebant Prussi, neque Appellationes ad aulam Regiam admittere volebant. Tandem An. 1521. admittere easdem coacti sunt, exceptis causis criminalibus alijsque specialioribus casibus. Vid. Schuz. lib. X. fol. 479. Salomon Neugebauer. lib. VII. Hist. Polon. pag. 496. Suscipiebat autem Aula Regis Appellationes ex Prussia usque ad tempora Sigismundi III. ut patet ex Jani Januszov. lib. VII. Constitut. Part. III. tit. 3. fol. 534. ubi Rex Ste.

Stephanus jubet, ut causæ Prussicæ non à Tribunali recens instituto, sed ab ipso Rege judicentur. Sed sub Sigismundo III. An. 1589. cœperunt causæ Prussicæ ad Tribunal Petricoviense trahi, ad quod Prussi etiam suos Deputatos mittere iussi sunt. Joan. Januszoy. l. c. tit. IV. Sed manum de tabula. Recentiora enim tempora hic attingere nobis non proposuimus.

XXIII. Sed & in ea Prussicæ parte, quam Ordo Teutonicus retinuit, plurima sunt mutata. Quod enim Ordinis Magistrum attinet, ille post bellum tredecim annos gestum his conditionibus cum Rege Poloniæ Casimiro Jagellonide Ann. 1466. pacem fecit: *ut partem Prussia Magister Ordinis & Cruciferi sibi haberent, eà lege ut semper sint in fide & clientela Regum Polonorum, idq; solenni jurejurando quicumque Magister Ordinis deinceps unquam creatus esset, intra sextum mensem per se ipse ad Regem veniens profiteretur: servaturus omnia que tunc convenissent, neq; ullâ tergiversatione & relaxatione cujusquam sive absolute à jurejurando ne ultro quidem oblatâ usurus, essetq; is Princeps & Senator Regni & ad lavam Regis primum in Consilijs locum ac Consequibus publicis haberet: Primarij quoq; Commendatores quos Magister eaderet, ut & ipsi Consiliarij Regis essent. Ne cujusquam Cruciferi præterquam Regis majestatem & jurisdictionem (salvâ Pontificis Ecclesiasticâ jurisdictione) agnoscerent. Et verò contra quemvis hostem adessent, nec cum in adversis juxta ac prosperis desererent. Vid. Neugeb. lib. VI. Hist. Polon. pag. 385. Privileg. Pruss. fol. 21 seqq. In Ordinem Magister Generalis eandem potestatem, quam antea habuerat, retinuit, illo tantum excepto, quod per eadem Pacta Polonis, ut & alijs regia ditionis hominibus*

bus ad professionem Ordinis pateret aditus, dummodo $\frac{1}{2}$ dimidia parte non excederent Germanos, eorumque etiam in Magistratibus & curationibus mandandis ratio haberetur. Commendatoribus etiam potestas fuit adempta Magistrum pro lubitu removendi. Vid. Neugeb. Januszov. & Privileg. Prussica II. cc. Alias Officia Ordinis eadem manserunt, nisi quod Hospitalarius Supremus & Trapiarius alias sedes, quam quas antea habebant, accipere coacti sint. Deindè à Friderico Duce Saxon. penultimo Ordinis Magistro Commendæ Brandenburgensis & Balgensis fuerunt abrogatæ, substitutis tantum loco Commendatorum Advocatis; idque eò sine factum est, ut reditus ex duabus his Commendis Aulæ Magistri sustentandæ cederent. Thom. Waissel. pag. 260. b. Reliqui Prussiarum incolæ post ea tempora in quibusdam majoribus aucti sunt ab Ordine Privilegijs, in quibusdam etiam libertas ipsorum fuit imminuta. Conventus sine scitu Magistri ipsis agere prohibitu. Collectas inter se, pacatis jam rebus, exigere nulla exigebat necessitas. Quæ fuerit iudiciorum ratio jam antea dictum est. Quamvis Regiomonti appellatio fuerit concessa ad Commendatorem Arcis Regiomontanæ, ut & ad Commendatorem magnum & tandem ad ipsum Magistrum generalem, ut apparet ex Chronico Joannis Freybergij MS. ad An. 1420. fol. 107. Post divisionem autem Prussiarum Supremum Tribunal Culmense (das Gericht des Ober-Colms) fuit translatum Regiomontum, illudque jus Senatui Palæopolitano fuit ad tempus donatum, donec Cruciferi, ut sperabant, reliquam Prussiarum partem Regi Poloniæ subjectam recuperarent. Appellationes itaque in causis Civilibus ad Senatum Palæopolitanum ex oppidis Prussiarum Ordini subjectis instituebantur. Sed hoc iudicium deindè vide-

delicet An. 1517. fuit in Aulam translatum sub D. Alberto ultimo Ordinis Teutonici Magistro. Vid. Johan. Freiberg. in Chron. fol. 285. & 286. pr. Quod Gubernatores Prussiae in absentia Magistrorum concernit, de illis sequentia notamus in Scriptoribus nostris. Cum Albertus Marchio Brandeb. inconsultis Prussiae Ordinibus in Germaniam abiisset, constituit Gubernatores *Ericum Ducem Brunsvicensem, Iobum Episcopum Risenburgensem cum aliis Senioribus ex Ordine Teutonico*. His videntur Ordines Prussiae contradixisse, donec tandem Alberto promiserunt, quoscumque ille Gubernatores & Provinciae Regentes constituturus esset, illis se obedientiam praestituros. Inde Albertus ad Regem Poloniae proficiscens Regentes constituit *Episcopum Sambienssem, Ericum Ducem Brunsvicenssem, Marchionem Wilhelmum fratrem suum, Sunnonem à Drabe magnum Commendatorem*, Alio adhuc tempore abiens Regentes constituit *Episcopum Sambienssem, Commendatorem Magnum, Georgium Truchsesium & Thalheimium Commendatoris arcis Regiomontanae Vicesgerentem*, ut & tres Consules Regiomontanos, nec non quosdam ex *Scabinis & plebe*. Sed electi ex Ordine Civico Regentes nunquam ad Consilium fuere vocati. Tandem cum Albertus quatuordecim annos in Germania abesset, Gubernatores fuere constituti *Episcopus Sambiensis, Commendator Arcis* aliique. Quae omnia habet Johannes Freiberg in Chron. fol. 288. b. 328. 348. 374. Ex quibus iterum apparet Rempubl. Prussicam post divisionem etiam fuisse ex Statu Regio, Aristocratico & Populari mixtam.

XXIV. Quamvis verò Pax inter Regem Poloniae Casimirum & Ludovicum Erlichshusium Magistrum Ordinis
An.

An. 1466. constituta esset, malè tamen hoc habebat Magistros subsequeutes, qui omnibus nervis contendebant, ut iugo Polonico excusso reliquam Prussæ partem recuperarent, Hinc factum est, quod Henricus Plavenius & Martinus Truchsessius non nisi necessitate adacti præsterint Regi iuramentum. Et ut eò facilis Polonico imperio sese subtrahere posset Martinus Truchsessius, dedit se propterea in clientelam Regi Hungariæ. Ex eadem ratione Ordo sibi in Magistrum elegit Fridericum Saxonæ Ducem, ut domum Saxoniam sibi devinciret, promptioremque redderet, ad auxilia sibi contra Polonos mittenda. Hic Fridericus etiam nunquam Regi Poloniæ iuramento se obstrinxit. Illo deinde è vivis sublato successit Albertus Marchio Brandenburg. qui in Magistrum Ordinis Teutonici electus omnibus viribus Poloniæ Regibus sese opposuit. Quapropter, ne nervus rerum gerendarum deficeret, accepta à Walthero Plettenbergio Magistro Provinciali Livoniæ certâ pecuniæ summâ, quam in bellum Polonicum impenderet, Magistrum illum An. 1513. planè liberavit. A quo tempore Magister Livonicus immediatè Imperatori subiectus, factus est Imperii Princeps. Dav. Chytræus in Saxon. Sed frustra hæc molimina fuerunt omnia. Gestum est bellum, eò tandem eventu, ut Albertus Marchio, Comite Eisenburgio rem infeliciter ad Dantiscum & Elbingam gerente, tandem speratis frustratus auxiliis. Anno 1525. his conditionibus cum Rege Sigismundo I. transigeret; *ut Albertus Prussia partem Orientalem, quam nunc Ducalem appellamus, jure hereditario, (positis Ordinis insignibus, habitu & nomine) titulo Ducis secularis obtineret, sed Regio Imperio ut Vasallus, simul cum Provincia subesset, eisdem cum Polonia amicos hostesq; deis-*

deinceps haberet, centum Equites Regi contra hostes in auxi-
lium mitteret, primum in Senatu Regio in Consilijs, Terra-
rum Comitibus & publicis conventibus locum obtineret: Si
Rex Ducem, aut contra, Dux Regem convenire vellet in cau-
sis ipsorum personam concernentibus, tum Rex Consiliarios
quosdam Mariaburgum aut Elbingam missos juramento quo
Regi adstringuntur, absolveret & alio juramento ad justè
judicandum obstringeret eorumq; judicio utraq; pars acquie-
sceret: Si vero quis ex Subditis Ducis actionem Duci inten-
dere vellet, ut Consiliarij Regis & Ducis pari numero conve-
nirent, remq; juramento ut priores illi obstricti, dijudicarent:
Si tandem extraneus aliquis contra Ducem actionem insti-
tuere vellet, ut hoc faceret in judicio Ducali, ita tamen ut
propositio concederetur ad Consiliarios Regis Mariaburgum
à Rege propterea mittendos. Nulla telonea nova vel alia
gravamina contra antiquam consuetudinem in Prussia insti-
tuerentur &c. &c. Vid. Jan, Janitz. lib. VII. Constit. Part. III.
tit. 1, fol. 9 3. seqq. Et Privileg. Pruss. fol. 34. seqq.

Antiquos Patriæ fasces, veteresque Regentes,
Et magnæ Heliadum numina prima domus,
Rippi, noster amor, contractis mortibus ævi
Exilibus, atque novâ luce nitere jubes.
Nil his rudibus, nihil illis grâtijs umbris;
Quin & tutius est, crede, vetusta loqui.
Nec cassus labor iste tibi; dum Sceptra Parentis
Narras, sis Sparta Prologus ipse tuæ.

Sc. gratulabi.

M. J. Romingius, PP
& Elect. Al. Imp. pr.

H

No

Nescio quæ miseras capiat dementia mentes,
Illa quibus tantum quæ peregrina placent
Mirantur multi Trojam, gentemque Togatam,
Mirantur Grajos Niliacosque Patres.
Quæque dedit Natale solum, contemnere mos est,
Sunt multis casâ vix ea digna nuce.
Tu Patrios, Rippi, gaudes evolvere fastos
Atque cupis Patrij res celebrare soli.
Applaudo; sic namque tuo præludis honori,
Quem tibi pro meritis Patria grata parat.

PRÆSES.

Turpe est Patriis patrias non noscere Leges: †
Noscere SE, PATRIAM RIPPIS hisce probat
Magna patent, majora latent, ast summa sequentur;
Noscet TE Mundus, Fama Virumque canet.

† L. 2 §. 43. D. de
Orig. Jur.

Amico suavissimo Imq. applaudis ☞
JOH. ALBERTUS à Krenthert.

Quæ fuerit quondam Prussorum forma regendi
RIPPIUS exactè discutit historicè.
NOS nova forma beat MAGNI sub PRINCIPIS umbra
Unius Imperium Patria nostra tenet.
Hæc primum Populi Reges curare salutem.
Hæc pariter floret, publica nostra Salus.
Pergito sic RIPPI, methodum speculari regendi,
Ut tandem prosis, & patriæ atque Tuis.

Ita Generoso Dno. Respondenti gratulatur
HENRICUS à Wallenrodt.

